

POKRET ZA NEUTRALNOST CRNE GORE
MOVEMENT FOR NEUTRALITY OF MONTENEGRO

NEUTRALNA CRNA GORA

Podgorica, decembra 2015.

SADRŽAJ:

UVODNO SLOVO – NEUTRALNOST KAO IDENTITET	2
1. ŠTA JE TO VOJNA NEUTRALNOST?	5
1.1.O pojmu vojne neutralnosti	5
1.1.1. Stalna neutralnost	6
1.1.2. Neutralizovanost	7
1.1.3. Nesvrstanost	8
1.2.Istorijski kontekst neutralnosti i primjeri neutralnih država	8
1.2.1. Švajcarska	11
1.2.2. Austrija	12
1.2.3. Irska	13
1.2.4. Finska	14
1.2.5. Švedska	16
1.2.6. Malta	17
1.2.7. Kipar.....	18
2. MODEL NEUTRALNOSTI CRNE GORE	19
2.1.Irlandizacija Crne Gore	20
2.2.Bezbjednosna slika neutralne Crne Gore	22
2.3.Politička (etička) misija neutralne Crne Gore	25
3. DODATAK	27
NATO i aktuelna geopolitička dinamika u Evropi – Skrivana istorija NATO-a	27
UMJESTO ZAKLJUČKA - NEOPHODNOSTI NEUTRALNOSTI	41
BIBLIOGRAFIJA	45

UVODNO SLOVO – NEUTRALNOST KAO IDENTITET

Od samog nastanka, januara 2014. godine, znali smo - biće neopisivo teško. Teško jer sa druge strane stoji: kriminogena atlantistička vlast i opozicione atlantističke partije, velika većina stranih ambasada sa njihovim "fan klubovima" u vidu NVO-a, prorežimski atlantistički mediji i oni opozicioni, takođe, atlantistički. Skoro sve, osim, građana. Zato smo i formirali *Pokret za neutralnost Crne Gore*, kao, u biti, vid bedema narečenom propagandnom simulakrumu, kao branu ogromnoj prevari koja se valja, kao etički imperativ koji nalaže angažovanje i akciju u vremenu sve izraženije apatije i ravnodušnosti na zlo.

Dok konvencionalni mediji, naročito najmoćniji (televizije), stvaraju privid, grupa prvenstveno mladih ljudi, intelektualaca, odlučila je da razgrće kontrolisani, nametnuti mrak. Fabrika zvaničnih istina, laboratorija manipulacija, Vlada, sve svoje kapacitete stavila je u svrhu integracije u NATO savez. Nema tu dileme: sedmostruki premijer i njegova politička hunta, kao i u svemu, u atlantskom savezu vide kartu za očuvanje vlasti. Ko god vjeruje da Milo Đukanović ovako motivisano vuče zemlju u NATO zarad dobra zemlje i opšte „sigurne budućnosti“, naivan je ili je - Đukanovićev.

Bez finansijera spolja - niti sa Zapada, niti sa Istoka, niti iz regiona, tek zahvaljujući samofinansiraju, ponekoj skromnoj pomoći od strane pojedinaca, koji dijele istu ideju i ogromnoj energiji, uspjeli smo da postanemo jedinstveni glas drugačije Crne Gore. Jedinstveni, jer smo postali najprepoznatljivija organizacija građanske proviniencije u našoj državi, koja isključivo zastupa poziciju neutralnosti, kao najbolji spoljnopolitički okvir. Građanska, jer u našem djelovanju, kao podtekst, ne provijava niti jedna etnička ili vjerska odrednica.

Samo u kampanji *Proljeće neutralnosti*, održanoj početkom 2015. godine, posjetili smo 15 opština po cijeloj zemlji, u okviru čega održali desetak tribina, na kojima je govorilo više od 40 istaknutih pojedinaca, što je propratilo na stotine građana Crne Gore, od Bara do Bijelog Polja.

Samo u aferi *Depeša* (jednoj od nekoliko najvećih afera u zemlji za četvrt vijeka nesmjnjive vlasti), koju je ove godine lansirao *Pokret za neutralnost*, razotkirili smo brojne mahinacije crnogorske Vlade, koje se tiču spoljnopolitičkog puta, pa, time, i NATO integracija. To je prvi put da su građani, crno na bijelo, mogli vidjeti kako Vlada falsifikuje istraživanja

javnog mnjenja u korist članstva u NATO, kako ministar vanjskih poslova dogovara po državu štetne poslove i denuncira ovdašnje organizacije kod najvećih stranih adresa, kako nacionalni koordinator za NATO zapravo vodi partijsku kampanju za vladajuću stranku, kako se zarad članstva u NATO zloupotrebljavaju državni resursi, novac poreskih obveznika... Dakle, obznanili smo jednu ogromnu prevaru, koja, nažalost, i dalje teče.

Povezali smo se, u želji da internacionalizujemo ideju neutralnosti, sa mnogim velikim ljudima našeg doba. Jedan od najminentnijih živih intelektualaca, Amerikanac Noam Čomski (Noam Chomsky), za naš Pokret je kazao da „zaslužuju poštovanje i vrlo ozbiljno razmatranje, a ne šikanu od strane vlade”. Još jedan od najvećih umova ovog vremena, u svijetu poznat kao otac teorije svjetskog sistema, istaknuti profesor sociologije, Imanuel Volerstin (Immanuel Wallerstein), zvanično je postao član našeg Međunarodnog savjetodavnog odbora. Pristupajući, poručio je: “Kako vjerujem da je ulazak Crne Gore u NATO veoma loša ideja, pristajem da budem član Međunarodnog savjetodavnog odbora Pokreta za neutralnost Crne Gore.”

U našem odboru je i Majkl Parenti (Michael Parenti), poznati američki i svjetski naučnik, koji je doktorirao političke nauke na Univerzitetu Jejl i predavao na brojnim koledžima i univerzitetima u SAD i inostranstvu. Tu je i Daniel Estulin (Daniel Estulin), svjetski poznati autor knjige o grupi Bilderberg. Pa američki profesor Norman Patrik Peritore (Norman Patrick Peritore). Pa profesor Univerziteta u Španiji Andres Barera Gonzales (Andres Barrera Gonzalez). U našem Odboru je i Damir Nikšić, konceptualni umjetnik iz Sarajeva, regionalno poznati intelektualac i satiričar, čijim tekstom ćemo zatvoriti studiju o neutralnosti.

Svojim angažmanom, ubijedeni smo, doprinjeli smo da u javnoj sferi iskrсне pojam „neutralnost“, koji ranije nije - u značajnijoj mjeri, i u vidu sistematično razrađenog koncepta - figurirao kao alternativa, zagubljen u negativnoj, anti-NATO kampanji. To je bio i biće, između ostaloga, jedan od razloga našeg postojanja: da, uz kritiku vojnih saveza, pa i NATO, nametnemo i alternativu, ponudimo rješenje.

Zbog toga studija koju držite u ruci. Ona nije savršena, za to je potrebno ne malo novca, koji se nama sistematski uskraćuje, ali je, ipak, vjerujemo, više nego dovoljan pokušaj (daleko ozbiljniji od skupih, zvaničnih propagandnih floskula) da se prosječan građanin informiše o

konceptu koji Vlada kontrolisano sakriva od njegovih očiju. Uprkos tome što većina građana dijeli simpatije prema ideji neutralnosti, što smo vidjeli i u aferi *Depeša*.

Pokret za neutralnost ovom studijom, ali i ostalim pređašnjim i budućim aktivnostima ima jednu namjeru, koja je opštija od pitanja atlanskih integracija: demokratizaciju zemlje. Vjerujemo da neko društvo ne može biti demokratsko i slobodno na unutrašnjem planu, ako to nije na spoljašnjem. Ti procesi su neodvojivi. Neutralnost kao koncept nužan je preduslov na putu ka tom idealu.

No, nikakav pozitivan iskorak, pa ni ustanovljenje neutralnosti Crne Gore, kao zvaničan spoljnopolitički ram, nije moguće u uslovima nesmjnjive vlasti posljednje evropske autokratije. Stoga je i za našu ideju neminovna smjena vlasti. Prije svega, kako bi se stekli elementarni demokratski uslovi za odlučivanje (naravno: putem referenduma) o pitanju NATO integracija. Sve drugo vodi odlučivanju i odluci koja ne može imati legitimitet, imajući u vidu da smo u aferi *Snimak* posvjedočili kirminogeni karakter ovdašnjeg izbornog procesa.

Na koncu, ukoliko stranim silama bude prihvatljivo da Milo Đukanović i njegovi uzurpatori demokratije budu nosioci procesa odgovaranja na pristiglu pozivnicu za NATO; pa se na bazi takve pozivnice, recimo, hipotetički, i donese odluka u skupštini (nikako ustanovljenoj na slobodnoj volji građana iskazanoj na slobodnim izborima), ili čak na neslobodnom referendumu; ukoliko se to dogodi – takav proces nikada neće biti prihvaćen od strane naroda Crne Gore.

Ukoliko se to, ipak, dogodi, *Pokret za neutralnost Crne Gore* daće sve od sebe da se takav eventualni razvoj situacije, da se takav nedemokratski proces poništi.

Marko Milačić,

izvršni direktor Pokreta za neutralnost Crne Gore

1. ŠTA JE TO VOJNA NEUTRALNOST?

1.1. O pojmu vojne neutralnosti

U međunarodnim odnosima ideja neutralne države predstavlja jednu od najširih ideja. Zbog njene širine često se u politološkoj literaturi mogu naći različita tumačenja problema neutralnosti. S obzirom na to da u literaturi ne postoji standardizovana terminologija, vezano za koncept neutralnosti, gotovo uvijek možemo sresti da se za ovu tematiku koriste sljedeći termini: stalno neutralna država, totalno neutralna, nesvrstana, neutralizovana itd. Obično se ovi termini uzimaju kao sinonimni, što je, naravno, pogrešno.

Imajući u vidu da međunarodni odnosi imaju dinamičan karakter i da zavise od duha vremena, onda se zbog te činjenice, istorijski, koncept neutralnosti mijenjao. Samim tim, problem neutralnosti treba posmatrati od slučaja do slučaja, ali i od istorijskog konteksta. Prije nego krenemo sa prikazima nastanka prvih neutralnih država do danas, pojmovno ćemo definisati šta to znači biti neutralan.

Termin “neutralnost” latinskog je porijekla i u bukvalnom prevodu znači “biti bez naboja”. Već u terminu primjećujemo da biti neutralan predstavlja jedno statično stanje. Međutim, u međunarodnim odnosima to uvijek ne mora biti slučaj. Naime, biti neutralan sa stanovišta međunarodnih odnosa označava “nezauzimanje bilo čije strane”. Ali, ako uzmemo ovakvo shvatanje, onda se dolazi do zaključka da je neutralnost jedino moguća u sukobu dvije ili više strana. Ipak, od Bečkog kongresa (1815), kroz primjer Švajcarske, po prvi put u istoriji međunarodnih odnosa neutralnost je postala spoljno-politički kurs neke države i u miru. Naime, na Bečkom kongresu, saglasnošću najvećih sila tog vremena (Austrije, Francuske, Velike Britanije, Pruske i Rusije), Švajcarskoj je garantovan neutralan status, što je imalo svoje pravno i političko utemeljenje. Od tog trenutka neutralnost možemo posmatrati kroz dva aspekta: 1) u odnosu na određeni ratni sukob; 2) kao trajno opredjeljenje neke zemlje, nezavisno da li u svijetu postoji neki ratni sukob ili ne. Ovim je u međunarodnim odnosima nastala kategorija stalno neutralne države. No, uprkos tome, koncept neutralne države se mijenjao, pa se danas teško može kazati da postoji u svijetu stalno neutralna država. O ovome ćemo nešto kasnije. Sada je najbitnije da pobliže odredimo koje obaveze mora da ispunjava jedna neutralna zemlja.

Od pojave prve neutralne države, pa do danas, niti jednim međunarodnim dokumentom nije propisano koji set obaveza jedna neutralna država mora da ispunjava u mirnodopskim uslovima. Isto ne važi u slučaju konkretnog ratnog sukoba. Naime, u oktobru 1907. nastala je *Haška konvencija V - O pravima i obavezama neutralnih država u slučaju rata na kopnu*. Ovaj dokument je gotovo prevaziđen, iako u njemu postoje odredbe koje se i danas mogu uzeti kao pravilo kada je u pitanju status neutralnih država za vrijeme ratnog sukoba. Neke odredbe iz ovog dokumenta govore da je: teritorija neutralnih država nepovrediva; zaraćenim stranama zabranjeno da koriste teritoriju neutralnih država za transporsrt svojih trupa i ratne opreme; neutralne države ne smiju da pomažu zaraćenim stranama i moraju da sve zaraćene strane tretiraju na jednak način, itd¹. Budući da ne postoji, kao što smo naglasi, niti jedan akt koji propisuje obaveze neutralnih zemalja u mirnodopskim uslovima, samim tim se jedino možemo baviti nekim teorijama vezano za ovaj kontekst neutralnosti.

Međutim, ovdje je najvažnije primjetiti da se neka država smatra neutralnom ako joj se i samo ako prizna ili garantuje takav status. Primjer Švajcarske kao prve neutralne države je najeklatantniji primjer. S tim u vezi, neophodno je praviti granicu, makar terminološki, između različitih modela neutralnih država. Čini se da je u teoriji međunardnih odnosa najrelevantniju podjelu po ovom pitanju izvršio Boleslav Boček (Boleslaw Boszek), ističući tri modela neutralnosti²:

a) **stalna neutralnost;**

b) **neutralizovanost;**

c) **nesvrstanost.**

1.1.1. Stalna neutralnost

Stalna neutralnost konstituisana je sa pojavom prve vojno neutralne države. Da bi jedna država nosila epitet stalno neutralne, odnosno, neutralne, onda je neophodno da joj se ili *de facto* ili *de jure* garantuje takav status. Dakle, jedna država je neutralna ako joj se garantuje faktički, odnosno, kroz međunarodnu praksu status neutralnosti ili ako joj se sporazumno/ugovorno garantuje takav status. Imajući u vidu da se svijet od Bečkog kongresa u cjelosti promijenio,

---

¹ O ovome opširnije vidjeti: Novaković, Igor, (2011). „Koncept neutralne države“, u: *Međunarodna politika*, br. 1141., str. 7.

² *Ibid*, 9.

danas je Švajcarska fatički neutralna zemlja. Pravno utemeljenje neutralne zemlje ima, primjera radi, jedan Turkmenistan, kojem su UN decembra 1995. *Razolucijom o stalnoj neutralnosti*, garantovale neutralnu poziciju, kako bi sačuvao suverenitet od prijetnji Rusije i Irana. Takođe, danas i sve neutralne države EU imaju sporazumnu garanciju neutralnosti, budući da je ona kodifikovana *Lisabonskim sporazumom*. Osnovna karakteristika neutralnih država ogleda se u prepoznatljivom vođenju spoljne politike, tzv. politici uzdržavanja. Kao takve neutralne države su antimilitarističke i pretežno su u službi promocije mira i dijaloga.

1.1.2. Neutralizovanost

Pojam neutralizam pojavljuje se u periodu pred I svjetski rat, u Italiji, tokom debate na temu odabira strane koju ova država treba da podrži u ovom sukobu. Međutim, vremenom se ovaj koncept mijenjao i njega najbolje možemo razumijeti ako ga shvatimo u suprotnosti prema prvom modelu. Samim tim, neutralizovana pozicija je, prije svega, ona pozicija za koju se ne daju niti faktičke, niti jurističke garancije velikih sila. Štaviše, neutralizovane zemlje nisu u službi mira i ne promovišu mir, već su okrenute neučešću u sukobu velikih sila. Naravno, to ne znači da one ne žele da učestvuju u nekom drugom ratnom sukobu. Dakle, za njih je svojstvena činjenica da im vojnu neutralnost niti jedna velika sila ili savez ne garantuje, već su same garant sopstvene neutralnosti. Danas su u međunarodnim odnosima Srbija i Moldavija prepoznate kao neutralizovane države.

Srbija je *Rezolucijom Narodne skupštine*, u decembru 2007, proklamovala neutralnu poziciju.³ S druge strane, Moldavija je svoju neutralnost definisala kroz Ustav iz 1994, Članom 11. Takođe, kao i u slučaju Srbije, ova neutralnost nije priznata niti od jedne velike sile ili međunarodne organizacije. Štaviše, u istom ovom Ustavu se navodi zabran prisustva tuđih trupa na teritoriji Moldavije. Ipak je realnost sasvim drugačija. Na lijevoj obali rijeke Dnjestar, u oblasti Pridnjestrovlje i danas su prisutne ruske trupe.

1.1.3. Nesvrstanost

Ideja nesvrstanosti se vezuje za *Pokret nesvrstanih*, koji je nastao na samitu nesvrstanih zemalja, u Beogradu, septembra 1961. Pojam nesvrstanosti je umnogome blizak pojmu

---

³ „Rezolucija o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije“, Narodna skupština Republike Srbije, 27. 12. 2007.

neutralizma, ali idejno se ova dva pojma znatno razlikuju. Za razliku od neutralizovane, pozicija nesvrstanih država zahtijeva aktivno učešće u promociji mira i dijaloga, i pružanju medijatorskih usluga u mirenju sukobljenih strana. Takođe, bitna je razlika između koncepta neutralnosti i koncepta nesvrstanosti. Spoljna politika nesvrstanih zemalja je bila, makar je tako pokazala međunarodna praksa, politika svrstavanja u neki od blokova, u zavisnosti da li ovaj drugi blok narušava međunarodni mir i poredak. Nadalje, za koncept neutralnosti je potrebno međunarodno priznanje, tj. saglasnost velikih sila, dok koncept nesvrstanosti predstavlja autonomnu odluku neke države da djeluje "aktivno" izvan blokova. Misija nesvrstanih je bila po maksimi "ni Istok, ni Zapad. I Istok, i Zapad." Ta misija, može se kazati, nastala je sa idejom socijalističke Jugoslavije, a sa njom je i nestala. Na *Samitu ministara Pokreta nesvrstanih* u Džakarti, godine 1992, Jugoslavija je faktički izgubila status nesvrstane zemlje, a njenim raspadom gotovo da je i propao koncept nesvrstanih država, pa je isti u savremenim međunarodnim odnosima potpuno zaboravljen.

1.2. Istorijski kontekst neutralnosti i primjeri neutralnih država

Kada se stavi akcenat na istorijski kontekst koncepta neutralnosti, onda se, prevashodno, misli na vremenski period od pojave prve neutralne države do danas. Tu se, dakle, uzima u obzir analiza duha vremena (*Zeit Geist*), kao faktora koji najviše utiče na karakter međunarodnih odnosa, a samim tim i na koncept neutralnosti.

Kao što smo istakli, pojava prve neutralne države se vezuje za kraj Napoleonovih ratova i Bečki kongres (1815), na kojem je garantovana neutralnost Helvetskoj konfederaciji, tj. Švajcarskoj, o čijoj ćemo neutralnosti nešto više kasnije kazati. Neposredno nakon definisanja Švajcarske neutralnosti, tačnije 1831, takođe je i Belgija postala neutralna, što je i ovu državu svrstalo u red najstarijih neutralnih država. Naravno, danas je Belgija članica sistema *Sjevernoatlantskog ugovora*⁴ – NATO. Štaviše, ona je osnivač ovoga saveza.

Od proglašenja prvih neutralnih država, koncept stalne neutralnosti pretrpio je izvjesne promjene. Iste su se događale sa promjenom geopolitičke šahovske table. Naime, prvi izazov za

---

⁴ Vašingtonski ugovor je nastao 04. aprila 1949. u Vašingtonu i predstavlja osnivački ugovor NATO saveza. Sastoji se od 14 članova, a isti je izmjenjen samo jedanput. To se dogodilo sklapanjem Protokola za prijem Grčke i Turske u ovaj savez 17. 10. 1951. Opširnije vidjeti: <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-org-inicijative/nato/o-nato-u/sjevernoatlantski-ugovor/>

neutralne zemlje dogodio se formiranjem, najprije, *Društva naroda*⁵ (DN), a kasnije *Ujedinjenih nacija*⁶ (UN). Glavno pitanje koje se postavilo ticalo se mogućnosti da se bude neutralan, a istovremeno i član DN, imajući u vidu da je tada DN predstavljalo multilateralnu organizaciju sistema kolektivne bezbjednosti. Prvenstveno, aktivnosti koje je sprovodilo DN, pogotovo u dijelu sankcija protiv određene zemlje, nije se smatralo neutralnim stavom. Tačnije, *Haška konvencija V* zabranjivala je da neutralna država bude u društvu zemalja koje sankcionišu po bilo kom osnovu neku drugu zemlju. Ipak, Švedska i Švajcarska su postale članovi DN, u kojem Švajcarska nije bila obavezna da učestvuje u sankcijama prema državama agresorima. Time je stalna neutralnost, u svom punom smislu, važila sve do nastanka *Ujedinjenih nacija* (1945).

Na prvom zasijedanju UN, u San Francisku, neutralne Švedska i Švajcarska nisu bile pozvane. Opet se postavilo pitanje da li se može biti član UN-a, a istovremeno biti neutralan? U početku su vodeće zemlje UN-a bile protiv prijema neutralnih država u ovu organizaciju, budući da mnogi članovi *Povelje* UN-a gotovo obesmišljavaju, ne samo učešće neutralnih država u ovom sistemu, već i koncept neutralnosti kao takav. Tek će se kasnije, bez obzira na pravne barijere, stvoriti uslovi za prijem neutralnih država u UN. Na toj osnovi imamo da je 1946. Švedska postala članica UN-a, a da su 1955. to postale Irska, Finska i Austrija.

Već se u ovom periodu nagovještavalo da će koncept stalne neutralnosti biti korigovan, donekle, i prevladan. To se dogodilo blokovskom podjelom svijeta, tačnije, formiranjem *Varšavskog pakta*⁷. U tom periodu Austrija i Finska su postale neutralne države uz garancije velikih sila. Njihov model neutralnosti bi se više mogao definisati kao *hladnoratovska* nego

---

⁵ Društvo naroda (Liga naroda) nastalo je na Pariškoj mirovnoj konferenciji, 25. januara 1919. Formiranje ove međunarodne organizacije potpisale su 44 države, od čega je učešće (potpisnice Povelje Društva naroda) u ovoj organizaciji uzela čak 31 država koja je u I svjetskom ratu bila na strani Trojne antante. Svoj temelj DN je našlo u filozofskoj teoriji Imanuela Kanta, tj. njegovom eposalnom djelu *Vječni mir*. Kao savez nacija DN je imalo za cilj da radi na razoružanju, sprečavanju rata preko kolektivne bezbjednosti, razrješenju konflikata među državama pregovaračkom diplomatijom i poboljšanju uslova za život cjelokupnog čovječanstva. Postojanje DN se smatralo legitimnim u punom smislu te riječi sve do agrsije Musolinija na Etiopiju (1935). opširnije: https://bs.wikipedia.org/wiki/Društvo_naroda

⁶ Ujedinjene nacije su međunarodna organizacija, osnovana 24. oktobra 1945, sa sjedištem u San Francisku. Pretečom UN se smatra Društvo naroda, a Povelju ove organizacije je ratifikovalo pet stalnih članica Savjeta bezbjednosti: Kina, SSSR, Velika Britanija, SAD i Francuska. Sve do 1950. UN su se zvale Organizacija ujedinjenih nacija (OUN). Misije UN-a i uloga u međunarodnim odnosima je znatno proširenija i značajnija nego što je to bilo u slučaju DN. Misije UN-a se kreću od razoružanja, preko mironih misija, do zaštite ljudskih prava. Opširnije vidjeti: https://sh.wikipedia.org/wiki/Ujedinjeni_narodi

⁷ Varšavski pakt ili Varšavski ugovor, čiji je službeni naziv bio *Sporazum o prijateljstvu saradnji i međunarodnoj pomoći*, nastao je 14. maja 1955. i predstavljao je vojni savez zemalja Istočnog bloka. Njegov nastanak je bio odgovor na nastanak sistema Sjevernoatlantskog ugovora, tj. NATO saveza iz 1949. opširnije: https://sh.wikipedia.org/wiki/Varšavski_pakt

stalna neutralnost. Nakon pada *Varšavskog pakta*, odnosno, rušenjem Berlinskog zida, cjelokupan koncept neutralnosti doveden je u pitanje od strane sistema kolektivne bezbjednosti. Dakle, u eri unipolarizma gotovo da je koncept neutralnih zemalja doživio propast. Mnoge od tih zemalja su se okrenule politici *neučestvovanja*, negoli neutralnosti. U tom periodu, primjera radi, Austrija se okrenula članstvu u *Evropskoj uniji* (EU), kako bi preko tog sistema obezbijedila garancije i sačuvala koliko toliko neutralan status.

Danas je, međutim, geopolitički kontekst potpuno drugačiji u odnosu na hladnoratovski i posthladnoratovski period. Svijet više nije unipolaran, nije ni bipolaran. Svijet današnjice je multipolaran, budući da njegov poredak kreira mnogo faktora. Osim SAD i rehabilitovane Rusije, sada su na sceni uloge uzele Kina, Indija, Iran, Brazil, Južnoafrička Republika itd. Mnoga dešavanja na Bliskom istoku samo su potvrda multipolarne slike svijeta, potvrda da svijet više ne ide vektorom globalizacije ‘‘Zapad – Istok’’.

S tim u vezi je, još od 2007., od nastanka *Lisabonskog sporazuma*, kao krovnog akta EU, iznjedren novi oblik neutralnosti, tzv. *solidarna neutralnost*. Riječ je o konceptu neutralnosti koje baštine zemlje članice EU, a koji je neposredno garantovan od same EU. Imajući u vidu konfuznost i haotičnost u međunarodnim odnosima, ovaj bi se period mogao porediti sa periodom osamdestih godina prošlog vijeka, s obzirom da su te godine bile godine „proljeća neutralnosti“. I, upravo je multipolarizam najbolji garant neutralnosti. Dakle, od pojave *stalne neutralnosti*, kao prvog koncepta neutralnosti, išlo se putem *blokovske neutralnosti*, zatim, posthladnoratovske politike *neučestvovanja* i, na kraju, koncepta *solidarne neutralnosti*.

1.2.1. Švajcarska

Iako se može govoriti o neutralnosti Švajcarske i prije Bečkog kongresa, u izvornom smislu ova država je neutralna od ovog događaja. Zahtijev za priznanjem neutralnosti Švajcarska je tražila nakon sloma Napoleonovih ratova (1803-1815). *Deklaracijom o neutralnosti Švajcarske*, koju su potpisale Austrija, Rusija, Pruska, Velika Britanija i Francuska, u Parizu, novembra 1815, konstatovano je da se ovoj zemlji formalno i vjerodostojno priznaje stalna neutralnost i garantuju integritet i nepovredivost njene teritorije u okvirima novih granica.⁸ Prvi ispit za koncept stalne neutralnosti Švajcarske dogodio se neposredno nakon završetka I

---

⁸ Fišer, Tomas, (2013). „Švajcarska: Početak prakse stalne neutralnosti“ (41-47), u: *Neutralnost u XXI vijeku*, Beograd.

svjetskog rata. Naime, 1920. godine formirano je Društvo naroda, a čija je suština djelovanja, kao multilateralne organizacije kolektivnog sistema, onemogućavala učešće neutralnim zemljama. Neutralna Švajcarska, koja se držala Haške konvencije V, iz 1907, nije mogla da bude članica organizacije koja u slučaju potrebe može da učestvuje u sankcijama prema nekoj drugoj državi. Uprkos tome, Švajcarska je postala članica DN-a, s tim što joj je zajemčeno pravo neučešća u vojnim sankcijama. Time je sačuvala status stalno neutralne države, premda je takav model stalne neutralnosti nazivan i diferencijalna neutralnost.

Drugi ispit za koncept stalne neutralnosti Švajcarske dogodio se nakon završetka II svjetskog rata, odnosno, formiranjem Ujedinjenih nacija. Švajcarska, zbog ograničenja koja stoje u Povelji UN, nije težila da postane punopravni član ove organizacije. Međutim, nakon blokovske podjele svijeta, formiranjem NATO saveza i Varšavskog pakta, gotovo sve neutralne zemlje su prije ili kasnije postajale članice UN. Tako je i Švajcarska postala članicom UN-a 2002. godine.

Takođe, Švajcarska nije nikada izrazila želju da postane članica Evropske ekonomske zajednice, a ni danas nije članica EU. Zbog bezbjednosnih izazova ona je postala članica *Partnerstva za mir* (PzM), iako je u pitanju program pod pokroviteljstvom NATO saveza. U okviru istog, uloga Švajcarske je promovisanje njenih tradicionalnih vrijednosti, širenje mira, pružanje pomoći prilikom elementarnih nepogoda itd. Nadalje, Švajcarska je bila učesnik mnogih misija koje je predvodio NATO savez, a jedna od njih je misija KFOR-a na Kosovu i Metohiji.

1.2.2. Austrija

Kada se pomene *hladnoratovski model neutralnosti* odmah se misli na Austriju. Kao i Njemačka, Austrija je bila nakon II svjetskog rata okupirana zemlja. Međutim, kako bi se izbjegao njemački scenario podjele na okupacione zone, Austrija je predložila model neutralnosti, koji je na kraju prihvaćen od strane SSSR-a, SAD-a, Velike Britanije i Francuske. Predstavnici vlada pomenutih država su, 15. maja 1955. potpisali sporazum, kojim je odobrena austrijska nezavisnost i usaglašeno povlačenje svih okupacionih trupa.⁹ Kao plod ovog dogovora

---

⁹ vidjeti: *Austrian State Treaty 1955*.

Austrija je usvojila *Zakon o stalnoj neutralnosti*, a njen neutralni status zadovoljio je interese obje strane u Hladnom ratu.

S jedne strane Zapadni blok je bio zadovoljan zbog činjenice da na tlu Austrije više nema sovjetskih trupa, dok je, s druge strane, Istočni blok bio zadovoljan zbog činjenice da je stvorena tzv. "neutralna barijera" između sjevera i juga NATO-a.¹⁰ Iste godine, po proglašenju koncepta neutralnosti, Austrija je postala članica UN-a, a svojom neutralnošću se obavezala „da se jednako odnosi prema obje strane koje su u ratu i ne daje prednost jednoj strani (...), da bude sposobna da brani svoju teritoriju svim vojnim sredstvima (oružana neutralnost) kako bi spriječila bilo koju stranu u ratu da iskoristi njenu teritoriju putem okupacije, uspostavljanjem linija transporta, zloupotrebom njenog vazdušnog prostora itd. Na takav način da međunarodna zajednica može da vjeruje da Austrija može da zadrži svoj status stalne neutralnosti u slučaju rata”. (Frišenšlager, 2013: 57-65: 58) Od strane predstavnika oba bloka austrijska neutralnost je uvijek poštovana. Štaviše, njena neutralnost nije narušena ni tokom invazije SSSR-a na Mađarsku i Čehoslovačku. Međutim, nakon sloma Varšavskog pakta, Austrija se suočila sa izazovima koje su imale sve neutralne države u unipolarnom geopolitičkom poretku.

Imajući to u vidu, Austrija se okrenula saradnji sa NATO savezom, kroz *Partnerstvo za mir*, a njeno građanstvo je, takođe, dvotrećinski podržalo učlanjenje u EU. S obzirom da je EU Ugovorom iz Maastrichta (1992) pokrenula Zajedničku bezbjednosnu i odbrambenu politiku (ZBOP) svih njenih članica, što je u koliziji sa konceptom stalne neutralnosti, ipak, to Austriji nije predstavljalo problem da postane njen punopravni član. Time je ona i dalje suštinski ostala neutralna, ali pod garancijama EU. Kasnije će se ovaj model neutralnosti (Lisabonskim sporazumom) definisati kao solidarna neutralnost.

1.2.3. Irska

Ako što karakteriše spoljnu politiku Irske, onda je to njena vjekovna borba za koncept neutralnosti. Za ovu zemlju neutralnost nije samo način orijentisanja i pozicioniranja na međunarodnom polju, već predstavlja jedan od fundamentalnih identiteta irskog naroda. Neprestana borba kroz vijekove za dostojanstvo i nezavisnost, zastrašujuća iskustva početkom

---

¹⁰ Frišenšlager, Fridhelm, (2013). „Austrijska stalna neutralnost nakon 1995. godine – model za Srbiju?”(57-65), u: *Neutralnost u XXI vijeku*, Beograd.

prošlog vijeka sa Velikom Britanijom, uslovila su da antiimperializam, antimilitarizam i antikolonijalizam determinišu duh Irske. Otuda je irsku neutralnost nužno vezati za njenu borbu za nezavisnost. Samim tim, Irska je formalno postala neutralna onog trenutka kad je završila svoj rat za nezavisnost (1919-1921), a pravno je neutralna od avgusta 1939. godine. Šta je karakteristično za koncept neutralne Irske?

Da bi se taj koncept u potpunosti razumio važno je napomenuti jedan presudan momenat, koji je uslovio da Irska odstupi od svog koncepta totalne neutralnosti i okrene se konceptu aktivne neutralnosti. Taj momenat je prijem Irske u UN, 1955. godine. S obzirom na kolonijalnu prošlost Irske, UN su Irskoj vidjele državu članicu koja može na najreprezentativniji način da učestvuje u promociji mira u svijetu. Već od 1958. godine, Irska je aktivan učesnik mirovnih misija, pod pokroviteljstvom UN, što upravo daje potvrdu o njenom prekombinovanju sa pozicije totalne na poziciju aktivno neutralne države. Uprkos tome, Irska je sa koncepta aktivne neutralnosti, zbog okolnosti na geopolitičkom planu, prešla na koncept solidarne neutralnosti. Štaviše, Irsku možemo smatrati državom koja je patentirala u punom smislu te riječi ovaj koncept. Naime, svoj smisao solidarna neutralnost je dobila ratifikacijom Lisabonskog sporazuma 2009. godine. Međutim, upravo je Irska, kao članica EU, dovela u pitanje ratifikaciju ovog dokumenta sve dok u istom nije definisan član 42(7) tzv. ‘irska klauzula’, koji pruža garancije za njen status neutralnosti. I, ne samo za neutralnost Irske, već i za sve ostale neutralne članice EU, ali i za one buduće članice EU (države koje su u pristupnim pregovorima sa EU), a koje žele da budu neutralne. S tim u vezi, u Irskoj je morao da se dva puta održi referendum o ratifikaciji Lisabonskog sporazuma. Prvi, koji je propao 2008. godine i drugi referendum na kojem su Irci kazali ‘da’ ratifikaciji pomenutog sporazuma, a samim tim i ‘da’ EU.

Kao neutralna i članica EU, Irska je nastavila da radi na promociji mira u svijetu. Trenutno se na misijama širom svijeta nalazi 540 irskih vojnika, od kojih je čak 440 uključeno u novu misiju u Libanu. Kako bi odbrambene snage Irske mogle učestvovati u nekoj međunarodnoj mirovnoj misiji, tri uslova moraju biti ispunjena, od kojih jedan kaže da misija mora biti odobrena/vođena od strane UN-a. Odbrambene snage Irske su svoje prvo učešće u međunarodnim misijama zabilježili 1958. godine, takođe u Libanu, kada je oko 50 službenika dodijeljeno kao pomoć Posmatračkoj Grupi UN-a. Pored ove misije, Irska je učestvovala i u misijama UN-a u Kongu, Liberiji, na Kipru, Kosovu i Metohiji. Mirovne misije UN-a kojima je Irska doprinijela, nažalost,

nijesu prošli bez posljedica. Svoje živote, radi očuvanja mira u svijetu, žrtvovalo je 85 članova Odbrambenih snaga Irske. Irska je, 15. oktobra 1998. godine, potpisala *Memorandum o razumijevanju* sa Ujedinjenim nacijama, kojim se obavezuje da u svakom trenutku ima u pripravnosti 850 članova vojske za potrebe mirovnih operacija UN-a. Irski vojnici koji trenutno pomažu operacije EU nalaze se u Somaliji (pet vojnika) i Bosni i Hercegovini (40 vojnika), dok se ostatak vojnika koji svoju dužnost obavljaju van Irske nalazi u Aziji i Africi. Irska se u decembru 1999. godine pridružila NATO-vom programu "Partnerstvo za mir", osnovanom u cilju unaprijeđenja mirovnih operacija. Trenutno se zbog obaveza prema ovom programu 12 članova Odbrambenih snaga Irske nalazi na Kosovu i Metohiji, te sedam u Avganistanu. Irska vojska trenutno ima 8500 aktivnih službenika, te 4000 ljudi u rezervi. Takođe ima značajnu ulogu i u slučaju prirodnih katastrofa, kao i u brojnim drugim sferama razvoja i očuvanja zemlje i njenih prirodnih bogatstava. Budžet Odbrambenih snaga Irske za 2015. godinu iznosi 885 miliona eura, što je 0,38% BDP-a.¹¹

1.2.4. Finska

Kada se govori o istoriji finske neutralnosti, pa i nezavisnosti, treba istaći prisustvo dva snažna uticaja. Prvi je vezan za Švedsku, kojoj je Finska više od 600 godina bila kolonija. A, drugi uticaj tiče se odnosa carske Rusije prema Finskoj, koji je trajao oko jednog vijeka. Ovaj istorijski kontekst determinisao je finsko ponašanje tokom druge polovine XX vijeka, a i danas. Finska je, najprije, u periodu Hladnog rata za Sovjete predstavljala tampon zonu, pa je njihov neutralan stav prema blokovskoj podjeli svijeta bio veoma pragmatičan izbor. Taj stav je uslovio da Finska postane vojno neutralna država. Već je 1948. Finska potpisala sa zvaničnom Moskvom *Sporazum o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći*, što je bio prvi dokument koji je Finsku svrstavao u red neutralnih država. Ipak, sve do 1955. trupe SSSR-a su bile prisutne na njenoj teritoriji, da bi povlačenjem istih, Finska postala neutralna država u punom smislu te riječi. Iste godine, zajedno sa Austrijom i Švedskom, postala je punopravna članica UN-a. Koncept finske neutralnosti nailazio je na različita tumečenja, budući da je bio pod znatnim uticajem SSSR-a. Tako se na Zapadu, imajući u vidu pomenuti uticaj, neutralnost Finske nominalno okarakterisala kao *finlandizovana neutralnost*. I, danas se često može čuti u diplomatskim krugovima takav naziv. Isti je rehabilitovao Zbignjev Bžežinski (Zbigniew Brzezinski), tokom krize u Ukrajini

---

¹¹ vidjeti: <http://www.military.ie/en/home/>

(2014), kao model koji bi bio najpragmatičniji za tu zemlju. Iako je Finska bila potpisnica sporazuma iz 1948, koji je zahtijevao saradnju i uzajamnu pomoć, Finska se sve vrijeme Hladnog rata suzdržavala od direktne pomoći Moskvi. Obim aktivnosti neutralne Finske fokusirao se na inicijativama za smanjenje naoružanja u svijetu, pogotovo, smanjenje stepena nuklearnog naoružanja. S tim u vezi, Finska je bila organizator *Konferencije za bezbjednost i saradnju*, u Helsinkiju 1975. godine.¹²

Nakon pada Berlinskog zida Finska je, kao i mnoge neutralne države, morala da odstupi od tradicionalnog koncepta neutralnosti. Naime, 1995. ona je postala punopravna članica EU, a tokom pristupnih pregovora sa EU diskusije su vođene na temu da li je moguće biti neutralan, a istovremeno biti i član EU, budući da u okviru EU funkcioniše *Zajednička bezbjednosna i odbrambena politika (ZBOP)*. Stoga su mnogi u Finskoj njen neutralni status definisali više kao nesvrstan nego neutralan. Ono što jeste činjenica tiče se promjene koncepta neutralnosti. Samim tim, danas se više može govoriti o solidarnoj neutralnosti negoli stalnoj neutralnosti.

Kao solidarno neutralna zemlja Finska je uzela učešće u programu PzM. Nadalje, od 2009. uzela je učešće u saradnji na političkom i bezbjednosnom planu sa nordijskim zemljama, pa je sa istima član *Nordijske odbrane saradnje (NORDEF)*. Takođe, bilježi se i njeno prisustvo u mirovnim misijama pod pokroviteljstvom NATO saveza, kao što su KFOR i ISAF. Finske trupe su u ovom trenutku raspoređene u Avganistanu i Libanu, gdje učestvuju u očuvanju mira. Pored te dvije države, finski vojnici su stacionirani i u Siriji, Liberiji, Kosovu i Metohiji, Bosni i Hercegovini, gdje imaju za zadatak posmatranje situacije i održanje stabilnosti. Finska ima vojsku koja broji 35300 vojnika, od čega pješadije 24000, ratna mornarica oko 6800, a vazduhoplovstvo 4500. Finska za vojsku godišnje izdvaja oko 2 milijarde evra.¹³

1.2.5. Švedska

Švedski koncept neutranosti star je taman koliko i švedsko neučestvovanje u ratovima, tačnije, od 1814. Koncept neutralnosti Švedske bi se više mogao okarakterisati kao nesvrstavanje negoli kao neutralnost. Riječ je, dakle, o mudrom i pragmatičnom vođenju diplomatije koje je Švedsku poštjednalo učešća u totalnim ratovima. U prilog tome ide činjenica da je Švedska neposredno prije početka I svjetskog rata proklamovala neutralnost, pa za istu nije

¹² Novaković, Igor, (2011). „Koncept neutralne države“, u: *Međunarodna politika*, br. 1141., str. 15..

¹³ vidjeti: www.puolustusvoimat.fi/en/

dobila nikakve garancije velikih sila. Štaviše, u II svjetskom ratu, kao neutralna, dopuštala je prelaz nacističkih trupa preko svoje teritorije, što je protivno standardima *Haške konvencije V. No*, sve je to uslovalo da Švedska ostane pošteđena konflikata i stradanja.

Po završetku II svjetsko rata, u eri blokovske podjele svijeta, Švedska je 1955. postala članica UN-a. Od tog perioda se može smatrati da je njena neutralnost predstavljala dio njenog identiteta, pa je uzela učešće u posredovanju između Istoka i Zapada, kao i kontroli naoružanja.

Kao i u slučaju Austrije i Finske, nakon pada Varšavskog pakta i uspostavljanja unipolarnog poretka, Švedska se okrenula EU integracijama i saradnji sa NATO savezom kroz program PzM. Shodno slučajevima ostalih neutralnih zemalja članica EU, tako je i Švedska prihvatila norme ZBOP EU i time preuzela koncept solidarne neutralnosti. Švedska održava sjajne odnose sa velikim brojem međunarodnih vojnih, političkih i humanitarnih organizacija, naročito sa UN, te između ostalih sa EU i NATO. Sa svakom od njih konstatno učestvuje u raznim međunarodnim misijama, od kojih su većina mirovnog i humanitarnog tipa. Ova zemlja je bila dio mirovnih misija na Kipru, Bliskom istoku, Kosovu i Metohiji, te u Bosni i Hercegovini, Avganistanu i Liberiji. Najveća od svih bila je ona na Kipru, gdje je u periodu od 1964. do 1993. godine služilo oko 28 hiljada Šveđana. Tokom 80-ih godina prošlog vijeka švedska vojska je brojala 180 hiljada vojnika, od kada se ovaj broj konstantno smanjuje, posebno u prvim godinama od završetka hladnog rata. Prije desetak godina aktivnih vojnika bilo je oko 60 hiljada, da bi 2013. godine broj vojnika dostigao minimum od 16 hiljada. Plan je da se kroz medijsku kampanju do 2020. godine dostigne broj od 50 hiljada vojnih lica. Pored održavanja reda i mira u svojoj, te pomaganja pri održavanju mira u ostalim zemljama, posebnu ulogu vojska Švedske ima kada dođe do prirodnih katastrofa, kada se koristi u svakoj sferi potrebnoj za pomoć narodu i obnovi države. Kako bi ispunili svoje odgovornosti, za švedske oružane snage se izdvaja 4,3 milijarde eura godišnje, što je 0,8% BDP-a.¹⁴

1.2.6. Malta

Malteški koncept neutralnosti vezan je za period ‘‘proljeće neutralnosti’’ osamdesetih godina prošloga vijeka. Ova država je, najprije, postala članica UN-a (1960), a tek onda neutralna (1980). Tokom svoje istorije Malta je bila u prisnim odnosima sa Velikom Britanijom,

---

¹⁴ vidjeti: <http://www.forsvarsmakten.se/en/>

što potvrđuje i činjenica da je na njenoj teritoriji postojala baza vojske Velike Britanije. Kao članica *Komonvelta*, ova ostrvska državica, u posthladnoratovskom periodu, podnijela je zahtjev za prijem u EU. Punopravna članica EU postala je 2004. godine i danas je svoju koncepciju neutralnosti podredila spoljnoj politici EU.

U zavisnosti od prioriteta EU, Malta učestvuje u mnogim mirovnim misijama. Bila je učesnik misija u Somaliji, gdje je imala ulogu zaštitnika brodova hrane kao i ostalih trgovačkih brodova. Takođe, učestvovala je u misijama u Palestini, gdje je u predjelu pojasa Gaze imala zadatak na očuvanju mira i stabilnosti. Malta je bila dva puta u misijama UN-a, u južnom dijelu Libana. Malta ima osam aviona i pet helikoptera. Imaju 16 brodova i 2.130 aktivnih vojnika. Sa 18 godina stanovnici Malte mogu da se prijave za dobrovoljno služenje vojnog roka. Budžet za vojsku iznosi 42,7 miliona eura, što iznosi 0,6% BDP-a.¹⁵

1.2.7. Kipar

Republika Kipar možda ne predstavlja reprezentativan primjer neutralne države, ipak, vrijedna je pomena zbog svoje burne istorije, ali činjenice da je od 2004. članica EU. Upravo ovo članstvo, ali i izuzeće Kipra iz sistema kolektivne bezbjednosti, ovu državu svrstava u red neutralnih zemalja čiju neutralnost garantuje EU. Međutim, njen spoljnopolitički kurs umnogome je determinisan, najprije, odnosom sa Velikom Britanijom, potom i odnosom sa Turskom i Grčkom, s obzirom da ovo ostrvo čini grčki i turski etnički korpus.

Kipar je, naime, stekao nezavisnost od Velike Britanije, avgusta 1960, a priznata je od svih država osim Turske. Stoga će napetost odnosa sa Turskom kulminirati jula 1974, kada se dogodila invazija turskih snaga na Kipar. Alibi za ovaj napad Turska je našla u činjenici da je vojna hunta u Grčkoj izvršila uticaj na *Kiparsku nacionalnu gardu* da napravi državni udar na Kipru. Rezultat invazije je bio etničko čišćenje grčkog stanovništva iz sjevernog dijela ostrva i zauzimanje oko 40% teritorije istog. Ipak, etničko čišćenje se dogodilo i sa druge strane, kada je ogroman dio turskog stanovništva napustilo južni dio ostrva. U rješavanju krize na Kipru učešće je uzela međunarodna zajednica, pa su UN napravile liniju razdvajanja, tzv. *Zelenu liniju*, između turskog i grčkog dijela. Sjeverni dio (Turska republika Sjeverni Kipar) je proglasio nezavisnost (1983), ali je istu priznala samo Turska.

---

¹⁵ vidjeti: <http://afm.gov.mt/en/Pages/AFM.aspx>

Pravog pokušaja da se integrišu teritorije i društvo Kipra nije bilo sve do 2004. godine. Međutim, pokušaj je bio uzaludan, s obzirom da građani grčkog dijela nisu željeli da se ovo ostrvo unitarizuje, smatrajući da bi u tom slučaju profitirala turska strana. Uprkos tome Kipar je postao član EU (2004), pri čemu je južni dio i pravno i formalno postao član EU, dok se za sjeverni može istaći da je to postao samo formalno.

Imajući u vidu navedeno, Kipar nam je interesantan zbog situacije da su se dvije NATO države (Grčka i Turska) našle u direktnom sukobu zbog ovog ostrva. Takođe, zbog prisustva britanskih baza na svojoj teritoriji Kipar ne možemo smatrati neutralnim u punom smislu, ali s obzirom da je član EU, onda i ovu državu možemo svrstati u red solidarno neutralnih država. Kao takva, Republika Kipar odbrambeni sistem vezuje za politiku zajedničke bezbjednosti i odbrane EU. S tim u vezi, *Kiparska nacionalna garda* (osnovana 1964, a reformisana 2011) učestvuje u misijama pod pokroviteljstvom EU i UN. Navešćemo neke do misija gdje je Kipar učestvovao: "EUFOR DR Kongo" i "EUSEC Kongo" u Demokratskoj Republici Kongo, "EUPOL Proksima" u Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedonija, "EUFOR Čad / RCA" u Republici Čad i "EUBAM Moldova-Ukraina" u Moldaviji i Ukrajini. Danas Kipar učestvuje: "EUTM MALI" u Malom u Africi, "EUFOR Centralnoafrička Republika" u Larisi "EUNAVFOR ATALANTA Somalia" u Velikoj Britaniji. Služenje vojnog roka u *Kiparskoj nacionalnoj gardi* je obavezno.¹⁶

---

¹⁶ O Kiparskoj nacionalnoj gardi, njenim misijama i sistemu odbrane Kipra vidjeti: www.army.gov.cy

2. MODEL NEUTRALNOSTI CRNE GORE

Pitanje vojne neutralnosti, s jedne, ili učešća u sistemu kolektivne bezbjednosti, s druge strane, predstavlja dilemu koja je postavljena pred cjelokupnu crnogorsku javnost. Od 2007. godine zvanična Crna Gora je, čak ustavno, proklamovala NATO integracije kao jedan od vitalnih nacionalnih interesa. Međutim, nakon gotovo deceniju nameće se pitanje: da li je članstvo u sistemu kolektivne bezbjednosti najsrećnije rješenje?

Ne ulazeći u to da je javnost Crne Gore većinski protiv navedenih integracija, najviše zbog patnji koje je prouzrokovala agresija NATO saveza na našu zemlju (1999), u kojoj se bilježi ogroman broj civilnih žrtava, od čega je dobar dio žena i djece, zatim rušenje infrastrukturnih objekata, kao i zagađenost radioaktivnim supstancima od kojih i dan danas ne jenjava procenat umrlih i oboljelih od raznih oblika karcinoma. Ipak, cilj nam je da odgovorimo na ovo pitanje bez prisustva emotivnog naboja. Emocije svakako ne garantuju bezbjednost ni stabilnost. Stoga, da bi se ponudilo najplodnije rješenje, neophodno je sagledati geopolitički ambijent.

Ako bi tražili sinonim za savremenu geopolitičku šahovsku tablu, onda bi ta riječ glasila „haos”. Takvo stanje vlada već duže vrijeme, a počelo je onog trenutka kad je prestala da postoji blokovska podjela svijeta, odnosno, onog trenutka kada NATO savez više nije bio odbrambeni već militantni savez. Sve u cilju rapidne globalizacije svijeta i ostvarivanja imperijanih ambicija anglosaksonskih država. Otuda, svjedoci smo mnogih kriza i ratova u svijetu: od Irana, Avganistana, Libije, Ukrajine, Sirije itd. A, uz sve ratove ide i procvat terorizma, što minuli teroristički akti u Francuskoj, Ankari, Bejrutu itd. najbolje oslikavaju. Takođe, akteri ovog geopolitičkog haosa nisu samo države članice NATO saveza. Sve više je prisutno učešće Rusije, Kine, Irana, Izraela i Egipta u ovom haosu. Šta nam ovo onda govori? Govori nam da je na sceni jesen unipolarizma i da učešće ostalih velikih sila potvrđuje da je na sceni multipolarnost. U prilog tome ide aneksija Krima od strane Rusije, kao i njene akcije u Siriji, uz pomoć Irana. Ali, u prilog ovoj tezi ide i činjenica da je Kina postala prva ekonomija svijeta po podacima Međunarodnog monetarnog fonda (MMF).

Imajući u vidu pomenuto, logično je da se pitamo da li je ovakav svijet uslov za događanje ‘proljeća neutralnosti’? Odgovor je svakako potvrđan. Dakle, blokovska podjela

svijeta je garant da je koncept neutralnosti najpragmatičnija orijentacija u međunarodnim odnosima. Tvrdnju potkrepljujemo već predstavljenim istorijatom problema neutralnosti. Dakle, istorija koncepta neutralnosti nam je izgradila aksiom po kojem se treba spoljnopolitički orijentisati. Taj aksiom glasi: kada je u svijetu na sceni unipolarna stvarnost, onda koncept neutralnosti ispada iz trenda. Ovaj aksiom zapravo govori da što je više kolektivne bezbjednosti to je manje neutralnosti i *vice versa*.

Samim tim, neutralnost u ovakvim okolnostima bi trebalo da bude put svih malih država, sa ovako ograničenim kapacitetima, kao što ih ima Crna Gora. Ostaje da se ispita koji je to koncept neutralnosti adekvatan za Crnu Goru.

2.1. Irlandizacija Crne Gore

Istorijat koncepta neutralnosti nam je pokazao da se od pojave prve neutralne države do danas mogu izdvojiti četiri perioda i njima adekvatni koncepti. To su:

1. od Bečkog kongresa (1815) do kraja II svjetskog rata – ***Stalna neutralnost***;
2. period Hladnog rata – ***hladnoratovska ili aktivna neutralnost***;
3. posthladnoratovski period – ***politika neučešća***;
4. period današnjice – ***solidarna neutralnost***.

Iz priloženog se da zaključiti da u savremenoj teoriji i praksi međunarodnih odnosa funkioniše koncept solidarne neutralnosti. Ovaj koncept nije slučajno nastao. On je plod krovnih akata EU, najprije, Mastrihtskog i Kopenhaškog sporazuma, a od 2007. godine i Lisabonskog sporazuma. Sve države koje su aplicirale da postanu članice EU, a bile su neutralne, da bi zadržale status neutralnosti morale su prihvatiti koncept solidarne neutralnosti. Nadalje, ovaj koncept neutralnosti se vezuje isključivo za države EU, pa su kao takve dužne da djeluju u skladu sa bezbjednosnom i odbrambenom politikom EU.

Samim tim, garancije za neutralan status, svim državama članicama EU, koje žele da ga imaju, polaže EU. Naime, u članu 42(7) *Lisabonskog ugovora*, čiji je metaforičan naziv „Irska klauzula”, eksplicitno se navodi da „ako je neka država članica žrtva oružane agresije na njenu teritoriju, ostale države članice obavezne su joj pružiti pomoć i potporu svim raspoloživim sredstvima u skladu sa odredbama člana 51. Povelje UN-a. (...) To ni na koji način ne dovodi u

pitanje posebnu prirodu bezbjednosne i odbrambene politike određenih država članica”. „Irska klauzula”, u odjeljku koji se tiče ZBOP EU *Lisabonskog sporazuma*, stavlja na znanje svima da napad na jednu članicu EU predstavlja napad na sve članice, bez obzira da li jesu, ili nisu, članice sistema kolektivne bezbjednosti.¹⁷ Ako se osvrnemo na *Vašingtonski ugovor*, krovni akt NATO saveza, uočićemo kompatibilnost između člana 5. ovog ugovora i ‘‘irske klauzule’’. Pomenuti Član glasi: „Potpisnice smatraju da se oružani napad na jednu ili više njih, u Evropi ili Sjevernoj Americi, treba smatrati napadom na sve njih i zato se slažu da će u slučaju takvog oružanog napada, svaka od njih, pozivajući se na pravo individualne ili zajedničke samoodbrane iz člana 51. Povelje Ujedinjenih Naroda, pomoći potpisnici ili potpisnicama koje su napadnute, preduzimajući odmah, same i u skladu s drugim potpisnicama, korake koji se smatraju potrebnima, uključujući upotrebu oružane sile, da bi povratile i održale sigurnost sjevernoatlantskog područja. Svaki takav oružani napad i mjere preduzete kao rezultat tog napada moraju se odmah prijaviti Savjetu bezbjednosti. Takve mjere moraju se zaustaviti kada Savjet bezbjednosti preduzme mjere potrebne za ponovnu uspostavu i održavanje međunarodnog mira i sigurnosti.” Lako je uočiti postojanje veze između pomenutih članova, s tim što se u dijelu ‘‘irske klauzule’’ precizno navodi da u koliko je jedna država članica EU izložena agresiji, onda su joj ostale ‘‘dužne’’ pomoći. Dakle, ovdje se primjećuje da ‘‘irska klauzula’’ predstavlja imperativ (deontološki karakter) kojeg se sve članice EU moraju pridržavati.

Uzimajući u obzir to da je Crna Gora otvorila pristupne pregovore sa EU, a pojedina poglavlja i zatvorila, njeno članstvo u ovoj organizaciji otvara put da ona postane solidarno neutralna država. Kao maloj državi, sa bogatom istorijom i iskustvom ratovanja i tradicionalnim vezama sa Rusijom, ali i lošim iskustvom sa sistemom kolektivne bezbjednosti, neutralni koncept bi bio najpragmatičnije rješenje. Pogotovo što bi takav status Crnoj Gori bio međunarodno priznat.

---

¹⁷ vidjeti: *Lisabonski ugovor Evropske unije* (2007), Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – zaod za znanstveni i umjetnički rad u Splitu, Split – Zagreb, 2009.

2.2. Bezbjednosna slika neutralne Crne Gore i ekonomska održivost neutralnosti

Da bi se sagledala bezbjednosna slika neutralne Crne Gore, neophodno je napraviti analizu faktora rizika po bezbjednost naše države i njenog suvereniteta. Imperativ je ustrojiti jasan *Strategijski pregled odbrane* i na osnovu njega definisati bezbjednosne izazove. Kao neutralna država, za čiju bi bezbjednost dobila garancije od EU, Crna Gora bi se mogla smatrati sigurnom državom. Ipak, prijetnje su uvijek moguće, pa makar one bile zasnovane na teoriji vjerovatnoće.

S obzirom na tu činjenicu, mora se moći definisati stepen rizika od konvencionalnog i nekonvencionalnog oblika prijetnji. Po aktuelnom *Strategijskom pregledu odbrane*¹⁸ Crne Gore naglašava se da su prijetnje od konvencionalnog karaktera svedene na minimum i da su aktuelne i dominantne nove vrste prijetnji, nekonvencionalnog karaktera. Imajući u vidu da je pitanje granica na Balkanu, gotovo, završena stvar, aktuelni *Strategijski pregled odbrane* fokus stavlja na onim prijetnjama koje su sve manje usmjerene protiv teritorije države i vojnih objekata, a sve više na nacionalnu infrastrukturu (ambasade, aerodromi, elektroenergetska postrojenja, željeznice), civilno stanovništvo (masovni skupovi, stadioni i dr.) i izazivanje političkih i ekonomskih kriza. Takođe, pomenuti dokument akcenat stavlja na prijetnjama izazvanim vjerskim i etničkim sporovima, organizovanim kriminalom, ilegalnim migracijama, kompjuterskim kriminalom, zagađenjen životne sredine i klimatskim promjenama, epidemijama, siromaštvom, nedostatkom hrane i pijaće vode itd. Nadalje, ovaj dokument naglašava kako je suverenitet Crne Gore posebno osjetljiv u dijelu morskog i vazdušnog prostora Crne Gore. Ovakvo sagledavanje bezbjednosnih izazova je potpuno na mjestu, pa se od ovakve percepcije bezbjednosnih izazova i rizika ne bi odstupalo ni u *Strategijskom pregledu odbrane* neutralne Crne Gore.

Međutim, imajući u vidu da aktuelni *Strategijski pregled odbrane* rješenje za sve potencijalne prijetnje i rizike vidi u članstvu u kolektivnom sistemu bezbjednosti, *Strategijski pregled odbrane* neutralne Crne Gore bi stavljao akcenat na učešću u poboljšanju ZBOP EU, kao dovoljnom okviru za očuvanje suvereniteta i stabilnosti. To bi Crnoj Gori otvorilo put za profilisanje potpuno drugačije vojske i sistema odbrane.

Naime, misija crnogorske vojske bi se sastojala više na civilnoj zaštiti, negoli na njenom

---

¹⁸ Sve što navodimo iz aktuelnog *Strategijskog pregleda odbrane* dostupno je na: <http://www.mod.gov.me/biblioteka>

specijalizovanju za konvencionalni karakter prijetnji. Stoga bi pitanje zaštite suvereniteta više bila stvar bezbjednosnog sistema EU. Time bi se misija crnogorske Vojske svela na očuvanje mira u regionu i svijetu, uvažavajući politiku EU po tom pitanju, i podršci civilnim institucijama u kriznim situacijama. Tu se, prije svega, uzima u obzir podrška policiji u borbi protiv terorizma i učešću Vojske u potencijalnim elementarnim nepogodama i humanitarnim katastrofama. Ovim bi se sredstva za odbranu više usmjeravala na poboljšanje sistema civilne zaštite. Zapravo, fundamentalno je uočiti da je u Crnoj Gori jedino moguće napraviti vojsku koja će biti u službi mira, a ne rata. Naime, dosadašnja znatno mala ulaganja u Vojsku, zastarjelost naoružanja i opreme, ali i veličina naše države, jasan su indikator da je iluzorno ulagati u vojsku čija bi se misija najviše sastojala u zaštiti od konvencionalnog karaktera prijetnji. Reforme Vojske Crne Gore u tom dijelu su pokazale da je Vlada i Ministarstvo odbrane radilo uzaludan posao.

Naša vojska se reformisala po NATO standardima pa su sve te reforme dovedene do nivoa paradoksa. Primjera radi, po *Strategijskom pregledu odbrane* brojnost naše vojske, prihvatajući NATO standarde, je nešto iznad 2000 formacijskih mjesta sa tendencijom smanjenja ovog broja. Ako pogledamo da po NATO standardima jedna brigada mora brojati oko 3500 vojnika, onda se lako primjećuje da je veličina armije Crne Gore manja od jedne NATO brigade, što dovoljno govori o reformi po principima NATO-a. S tim u vezi, ne treba da čudi zašto naša država želi da ulaskom u NATO savez, uz izdvajanje oko 2% BDP za članstvo u savezu, obezbjedi sebi polisu osiguranja. Međutim, pitanje da li članstvom u NATO zaista postajemo osigurani i da li je to čak i ekonomski isplativo?

1. Odgovor na prvi dio pitanja nude nam svi događaji iz svijeta, pogotovo događaji iz Francuske i Turske (teroristički akt u Parizu, 13. novembra, i teroristički akt u Ankari, 10. oktobra). Obje države su već decenijama članice NATO pakta i upravo su članice ovoga saveza trenutno najviše na udaru od terorizma, kao najaktuelnijeg oblika prijetnji nekonvencionalnog karaktera. Stoga, NATO ne predstavlja nikakvu zaštitu od sukoba i prijetnji, jer članstvo znači svrstavanje i obavezu učestvovanja. A svako saučestvovanje je najlakši način da se nacrti meta.

2. Odgovor na drugi dio pitanja opet predstavlja jasan uvid da je neutralnost ekonomski i održiva i isplativa. Naime, ako svrstavanje u NATO košta 2% BDP (a vidjeli smo da se potencijalne opasnosti uvećavaju), što je značajno više nego trenutno izdvajanje za odbranu naše zemlje, za neutralni koncept bi se sigurno izdvajalo manje od 2% BDP. Razloga su dva: prvi je činjenica da bi se sredstva ulagala u tehniku civilne zaštite, a ne nikako za tehniku vođenja rata; i

drugi razlog je taj što bi naša država, kao buduća članica EU, potpadala pod zajedničku bezbjednosnu politiku EU, za koju nije potrebno izdvajanje članarine. U prilog ovim argmentima ide i pokazatelj da gotovo sve neutralne zemlje EU troše za svoje sisteme odbrane ispod 1,5% svog BDP (Švedska 0,8%, Malta 0,6%, Irska 0,38% itd).

Glavni argumenti zagovornika integracije Crne Gore u NATO su bezbjednosni i ekonomski aspekt. Uz ova dva, povlačeći znak ekvivalencije između NATO i EU integracija, natofili kao argument koriste tezu da nema članstva u EU bez članstva u NATO. Sve do sad kazano upućuje da NATO nije garant bezbjednosti i ne nudi nikakvu polis osiguranja. Štaviše, nudi polis nesigurnosti. Nadalje, uz činjenicu da je neutralnost jeftinija, što smo pokazali, u ekonomskom smislu, neutralnost donosi veće benefite. Međutim, zagovornici NATO integracija, kao floskulu, koriste tezu da će se članstvom u NATO povećati broj direktnih i stranih investicija. Naravno, ovo je sve na nivou bajke. Jer potencijalni investitori nisu zainteresovani za to da li jedna država pripada nekom vojnom savezu. Pripadnost savezu istu ne čini pogodnom za investicije. Da bi se investiralo, investitori prevashodno posmatraju ekonomsku i političku stabilnost jedne zemlje, efikasnost njenog administrativnog aparata, kao i sistema pravosuđa. Imajući to u vidu, članstvo u NATO nije indikator povećanja investicija, već upravo parametri koje smo naveli. Ako krenemo u dublje analize ovog problema uvidjećemo da su mnoge zemlje od ulaska u NATO savez povećale svoj javni dug, a da se u njima smanjio priliv direktnih – stranih investicija (po podacima Hrvatske narodne banke investicije u toj zemlji, za 2014. god, su pale za 60% u odnosu na prethodne godine). Ništa bolja situacija nije ni sa Rumunijom, koja je od ulaska u ovaj savez (2004) do danas povećala svoj javni dug za nekoliko puta. Prema podacima EUROSTAT-a, procentualno, Rumunija je 2004. imala javni dug od 18,7% GDP, a 2013. Dug je iznosio 38,4%. O Španiji, Italiji i Grčkoj ne treba ni govoriti budući da je ove zemlje korupcija na visokom nivou dovela do bankrota. Međutim, postoje i one države, članice NATO saveza, poput Mađarske, sa najvećom stopom BDP-a u EU i sa najjeftinijom potrošačkom korpom, ili Bugarske u kojoj se bilježi pad javnog duga u odnosu na BDP. Tako je javni dug Bugarske 2004. godine iznosio 37%, da bi se 2013. godine spustio na 18%. Iz svega navedenog treba priznati da ni pad investicija, ni povećanje javnog duga, nije prouzrokovano članstvom u NATO. Suština je u tome da bez obzira da li pripadamo ili ne pripadamo NATO savezu, ekonomska stabilnost nije determinisana tom pripadnošću.

I, na kraju, argument da se mora biti član NATO saveza da bi postala članom EU, najlakše je demontirati. U pitanju su pravno potpuno dva različita integraciona procesa. Kao dokaz najbolje je da se poslužimo primjerom Albanije. Ova država je članica NATO pakta postala 2009. godine, a pristupne pregovore sa EU je tek otvorila 2014. god. To dovoljno govori o nekompatibilnosti ovih integracija. Dakle, i u bezbjednosnom i u ekonomskom pogledu neutralni koncept Crne Gore ima svoje utemeljenje. Gdje su granice tog koncepta i koja je politička misija Crne Gore kao neutralne države?

2.3. Politička (etička) misija neutralne Crne Gore

Ako želimo ispravno da vežemo neutralni koncept za budućnost Crne Gore moramo postaviti pitanje kakva će biti uloga naše zemlje u svijetu i kako bi se ona razlikovala od ovog što imamo danas? Istorija Crne Gore nije preplavljena mirnim razdobljima i to je nešto što većina građana naše zemlje uzima sa ponosom. Srećom, svijet se promjenio, i osiguravanje mirne budućnosti danas je kudikamo lakše u odnosu na ono sa čime su se naši preci suočavali. Štaviše, podsjećajući se žrtvi koje smo podnijeli u borbi sa Turcima, od njihovih prvih osvajanja do balkanskih ratova, kao i svih žrtava Prvog i Drugog svjetskog rata, naša je dužnost da se zalažemo za drugačiji svijet. Posvećen miru. Uloga Crne Gore u ratovima od 1991-1999. godine na prostoru bivše Jugoslavije, takođe, nije za pohvalu i promocija mira bi mogla, na neki način, da bude i pravo. Smisleno okajavanje tih grijehova. Ovdje akcenat stavljamo na učešću na dubrovačkom i hercegovačkom ratištu i ulozi crnogorskog državnog vrha u deportacijama i ratnim zločinima nad nehrišćanskim življem.

Našu ulogu moramo smatrati dvojako – realpolitički i etički. Realpolitičko sagledavanje današnjeg svijeta nam pokazuje da se od unipolarnog svijeta devedesetih godina prošlog, kao i početka ovog vijeka, došlo do multipolarnog svijeta, gdje osim Sjedinjenih Država bitnu ulogu imaju Kina i Rusija, dok je njihov savez BRIKS sposoban da parira Evropskoj Uniji i drugim političkim savezima u svijetu. U narednim godinama, a vjerovatnije decenijama, politika NATO proširenja može donijeti jedino do formiranja nekih drugih saveza koji bi mu parirali i postepeno svrstavanje zemalja na ovu ili onu stranu, zveckanje oružjem i situaciju kakvu smo imali pred Prvim svjetskim ratom, kada su dva ogromna naoružana bloka samo čekala ko će prvi da opali. Pružanjem prilike neutralnoj opciji, ne bivamo meta ni jednima ni drugima, a nastavkom EU

integracija i željenim ulaskom u Uniju za nas će biti imperativ „irska klauzula“ koja kaže da sve EU članice moraju da brane bilo koju napadnutu zemlju člana Unije. Time bi riješili svaki odbrambeni problem istovremeno ne bivajući uključeni u ofanzivni karakter NATO saveza i ne crtajući metu na sebi.

Što se etičke strane tiče, moramo posmatrati priču dvojako: iz etike dužnosti i etike posljedica. Etika dužnosti nam kaže, u duhu kategoričkog imperativa Imanuela Kanta, da moramo moći djelovati tako da naša djela postanu univerzalni zakon. Da li za išta možemo više htjeti da postane univerzalni zakon od posvećenosti miru!? Biti za mir, kroz netaborizaciju u vojne saveze možemo izraziti nadu da će i druge zemlje razmotriti takve korake i same se okrenuti idejama mira i neutralnosti. S druge strane, ako prihvatamo ulazak u vojni savez, time se opredjeljujemo i za ratna dejstva i želeći da tako nešto postane univerzalni zakon dovodimo sami sebe u opasnost.

Etika posljedica, kao što je utilitarizam, nam, pak, kaže da moramo činiti ono što će donijeti najveću sreću najvećem mogućem broju ljudi. Jedino posvećenost miru u današnjem rizičnom i podijelnom svijetu može dati nadu u takav ishod. Politika blokova nalik na Hladni rat u najblažem scenariju dovodi do mnogobrojnih „proxy“ ratova, gdje blokovi međusobno razmjenjuju vatru preko trećih država koje se opredjeljuju za jednu ili drugu stranu, a u najgorem scenariju dovodi do sukoba nalik na Prvi svjetski rat. Opredjeljenje za neutralnost je opredjeljenje za smanjenje naoružanja, za preusmjeravanje novca na obrazovanje, zdravstvo i realne probleme čovječanstva, uz zajedničke odgovore na opasnosti kao što je terorizam. Jasno se opredjeljujući za mir, Crna Gora pokazuje da multipolarni svijet postoji samo u ekonomskom smislu, da granice nisu zidovi i da je „najveću moguću sreću za najveći mogući broj ljudi“ moguće jedino ostvariti na ovaj način. To je naša misija za budućnost i nada da Crna Gora, sa malim brojem stanovnika i malim uticajem, može na svom primjeru pokazati put velikima. Put u budućnost gdje nas čeka mir, a samo je takva budućnost sigurna budućnost.

3. DODATAK

NATO i aktualna geopolitička dinamika u Evropi

Skrivana istorija NATO-a

Opšte je poznata i prihvaćena teza da pobjednici pišu istoriju. Međutim, upravo zbog toga je javnost često namjerno onemogućena da sazna punu istinu o suštinskoj prirodi pobjednika. Na taj način se otvara put manipulacijama sa prošlim, sadašnjim i budućim političkim dešavanjima, a građani i građanke usmjeravaju da misle, vjeruju i rade onako kako je to u interesu onih koji drže svijet ovakvim kakvim jeste: bijednim, nepravednim, ružnim i na ivici apokalipse.¹⁹

Slično je i sa istorijom Evrope poslije Drugog svjetskog rata. Činjenica je da je Evropa bila podjeljena između dva bloka - jednog koji je bio pod kontrolom Sjedinjenih američkih država i drugog koji je bio pod kontrolom Sovjetskog Saveza (uz nekoliko izuzetaka kao što je bila Jugoslavija). Često se ovaj odnos snaga u Evropi ideološki opisuje kao sukob demokratije i diktature, otvorenog i zatvorenog društva, slobode i ropstva, itd. Ne može se, naravno, sporiti ekces negativnih osobina sovjetske politike i sovjetskog društva. Međutim, u isto vrijeme, sa druge strane, imamo neutemeljenu idealizaciju političkih i društvenih aspekata sovjetskih protivnika tj. takozvanog zapadnog demokratskog sistema.

Ova idealizacija je neutemeljena i to ne samo zbog grubog ekonomskog raslojavanja i socijalnih oblika netrpeljivosti, kao što je rasizam, koje preovladavaju u okviru ovog sistema, nego i zbog toga što ne uzima u obzir ključni element sprovođenja spoljnopolitičkih prioriteta Zapada, a to je djelovanje obavještajnih službi. To je posebno značajno zbog toga što su ove službe, koordinisane u okviru tajnih struktura NATO-a u Evropi, u kontinuitetu narušavale demokratske norme i obrasce ponašanja sa ciljem da utiču i, u krajnjem slučaju, preinače slobodno izraženu volju građana i građanki kako bi je upodobile interesima svojih nalogodavaca.

Ova tematika je poznata u stručnoj literaturi pod generalnim imenom "operacija Gladio", mada se Gladio konkretno odnosi samo na koordinirano djelovanje inostranih obavještajnih struktura (posebno CIA) i ekstremističko-fašističkih organizacija na tlu poslijeratne Italije. Slične

---

¹⁹ Filip Kovačević, "Skrivana istorija NATO-a", dnevni list Vijesti, 10.03.2015.

kriminalno-koruptivne, obavještajno-vojne mreže su postojale u svim zapadno-evropskim državama, a nosile su različita imena u skladu sa lokalnim potrebama. Sve, bez izuzetka, su bile aktivne u suzbijanju, pa i u razaranju do temelja, bilo kakve naznake radikalnije progresivne ekonomske politike i miroljubive saradnje sa sovjetskim blokom i nisu se libile da koriste nasilje, uključujući i terorizam protiv civilnog stanovništva i atentate na prominentne političke protivnike, radi ostvarenja ovih ciljeva. Dvije izuzetno dokumentovane i kvalitetno napisane knjige, objavljene u zadnjih deset godina, su ključne u proučavanju ovih dobro skrivenih, mefistofelovskih uticaja na zapadne "demokratije". Prva je knjiga švajcarskog historičara Daniela Gansera objavljena 2005. godine pod naslovom "NATO tajne armije: Operacija Gladio i terorizam u Zapadnoj Evropi". Druga je knjiga britanskog novinara i publiciste, dugogodišnjeg poslanika u Evropskom parlamentu, Ričarda Kotrela, objavljena 2012. godine pod naslovom "Gladio: NATO bodež u srcu Evrope".

Ove dvije iscrpne istorijske studije na objektivan i nepristrasan način, na bazi arhivskih dokumenata i sudskih spisa, potvrđuju utemeljenost teze da NATO i obavještajne službe koje utiču na rad te organizacije nisu zainteresovani za demokratiju, vladavinu prava i borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala, kako njihovi predstavnici neprestano ponavljaju u svim medijima (mnogi od kojih su pod njihovom direktnom kontrolom), već da predstavljaju ozbiljnu prijetnju svim tim vrijednostima kroz, između ostalog, i spremnost na upotrebu nasilnih metoda. Upravo zbog takvog politički perfidnog, nedemokratskog i, nadalje, nehumanog djelovanja koje obilježava istoriju NATO djelovanja u Evropi, razumno je da Crna Gora ne treba da bude članica te organizacije, kao i to, da je, po pitanju spoljne i bezbjednosne politike, najdemokratskija i najmiroljubivija opcija vojna neutralnost.

Sve tajne gladijatora

Kako bilježi u svojoj knjizi Daniele Ganser, postojanje operacije Gladio tj. NATO tajnih armija i naoružanih grupa koje su djelovale izvan pravnog poretka zemalja Zapadne Evrope procurelo je u javnost tokom ljeta i jeseni 1990. godine. Najveću ulogu u tome je imao italijanski premijer Đulio Andreotti, mada ni do dana današnjeg nije poznat potpun sadržaj njegovog izvještaja italijanskom Parlamentu.²⁰ Ono što je poznato je da su ove naoružane snage imale cilj

---

²⁰ Daniele Ganser, *NATO's Secret Armies: Operation Gladio and Terrorism in Western Europe*, New York: Routledge, 2005, str. 27-29.

da nadziru i usmjeravaju italijansku političku elitu ka politici američke hegemonije bez alternative i da po svaku cijenu (uključujući i organizovanje terorističkih napada) ne dozvole da ljevičarske snage dođu na vlast.

Iako su oružane formacije Gladia u Italiji formirane tokom pedesetih godina prošlog vijeka, one su započele svoje tajne, protivustavne djelatnosti tokom šesdesetih i nastavile ih sve do sredine osamdesetih. Na sudu je dokazano da su ove snage stajale iza većine političkih ubistava i nasilnih akata. Po zvaničnim podacima, u tom periodu u Italiji je ubijeno oko 500 ljudi dok ih je povrijeđeno više od 1,000.²¹ Čak se i ubistvo bivšeg italijanskog premijera Alda Mora dovodi u vezu sa snagama Gladia, iako su za to ubistvo optuženi i osuđeni pripadnici radikalne ljevičarske grupe *Crvene brigade*. Međutim, kako to dokumentuju i Ganser i Ričard Kotrel, u ovoj kao i u mnogim sličnim situacijama u ostalim državama Evrope, ljevičarske organizacije su bile vođene provokatorima koji su bili na platnom spisku američke ili britanske obavještajne službe. Isto tako, često su podmetani i lažni dokazi koji bi vodili ka javnoj osudi ljevičara. Ovakve i slične taktike koje su bile elementi grandiozno nazvane, u suštini odiozne "strategije tenzija" javno su razotkrivene decenijama kasnije od strane svjedoka-pokajnika kao što je na primjer bio italijanski kriminalac Vincenco Vinciguera.²² Time je dokazano da je postojala tijesna saradnja između zavrbovanih policijskih službenika, vojnih obavještajnih službi, mafijaških mreža i neofašističkih organizacija, neka vrsta države u okviru države (tzv. duboka država - *deep state*). Sve njih je vezivao virulentni anti-komunizam i prezir za demokratske procedure i norme. Nesporno je takođe da se ni obavještajne službe ni vojne strukture NATO-a nisu libile da uzmu u svoje okrilje nereformisane i nelustrirane nacističke generale, kao što je na primjer bio slučaj sa Alfredom Hojzingerom, Hitlerovim oficirom koji je kasnije postao šef Vojnog komiteta NATO-a sa sjedištem u Vašingtonu.²³ Hojzinger je rukovodio kaznenom ekspedicijom nacističkog SS-a koja je u martu 1943. godine u ukrajinskom selu Korjukivka masakrirala 6,700 mirnih žitelja, muškaraca, žena, djece i starih. To je bio jedan od najstrašnijih zločina u Drugom svjetskom ratu. Međutim, potraživanja SSSR-a da Hojzinger bude izručen i da odgovara za počinjene zločine naišle su na ledenu tišinu kod zvaničnika NATO-a. Tako je ovaj

---

²¹ Ibid., str. 21.

²² Ibid, str. 18-19, 23.

²³ Filip Kovačević, "Opasne veze", dnevni list Vijesti, 18.08.2014.

ratni zločinac, general i Hitlera i NATO-a, umro u dubokoj starosti u Kelnu početkom osamdesetih godina prošlog vijeka.

U NATO redovima, kao i u redovima saradnika CIA i MI6 u poslijeratnoj Evropi su bile desetine, ako ne i stotine, bivših zvaničnika nacističkog režima. Kotrel u svojoj knjizi detaljno opisuje djelovanje terorističke mreže bivšeg Hitlerovog obavještajca generala Riharda Gelena, koji je kasnije bio prvi šef obavještajne službe Zapadne Njemačke.²⁴ Gelen i njegovi saradnici su odgovorni za mnoga (do sada) nerasvjetljena ubistva političkih zvaničnika, kao i za instance otvorenog terora protiv civilnog stanovništva ne samo u Evropi nego širom svijeta. Takođe je poznato da su mnogi bivši nacisti, koji su kroz tajne vatikanske kanale kojima je rukovodio hrvatski sveštenik Krunoslav Draganović, uspjeli da pobjegnu u Južnu Ameriku, bili saradnici CIA u represijama i zločinima južnoameričkih vojnih hunti.²⁵ Na primjer oficir Gestapo-a Klaus Barbi, tzv. "lionski krvnik", je, uz otvorenu podršku američkih obavještajno-kriminalnih krugova, dugo godina igrao uticajnu ulogu na bolivijskoj vojno-političkoj sceni, a po nekim navodima bio je uključen i u kontra-revolucionarnu operaciju koja je rezultirala ubistvom Če Gevare 1967. godine.

Srećom, u Evropi toga vremena postojali su i politički lideri koji su se suprostavljali pogubnom, anti-demokratskom djelovanju NATO tajnih službi i paravojnih formacija. Najvažniji od njih je bio lider francuskog Pokreta otpora, kasnije premijer i predsjednik Šarl de Gol.

Degolovska Evropa

De Gol je izazvao veliko nezadovoljstvo u redovima NATO poklonika kada se u Strasburu 1959. godine pohvalno izjasnio o Evropi od "Atlantika do Urala", dakle, o Evropi koja uključuje Rusiju (ali možda ne i Veliku Britaniju) i koja je oslobođena političkog uticaja SAD-a.²⁶ Zbog ovakvih integracionističkih stavova koje je hrabro i beskompromisno iznosio, istim onim žarom kojim se borio protiv fašizma i nacizma, De Gol je mnogo puta bio meta manje ili više nasilnih nasrtaja na život. Pojedini istraživači su pobrojali oko trideset pokušaja atentata,

---

²⁴ Richard Cottrell, *Gladio: NATO's Dagger at the Heart of Europe*, Palm Desert, CA: Progressive Press, 2012, str. 125.

²⁵ Peter Levenda, *Ratline: Soviet Spies, Nazi Priests and the Disappearance of Adolf Hitler*, New York: Ibis Press, 2012.

²⁶ Filip Kovačević, "Od Atlantika do Urala", dnevni list Vijesti, 13.11.2014.

najopasniji od kojih se desio u septembru 1961. godine kada je samo izuzetna prisebnost de Gola spriječila najgore.²⁷ Poslije jednog od pokušaja za koji postoje kredibilni dokazi da je povezan sa angloameričkim obavještajnim mrežama, kao i da je koordiniran od strane tajnih struktura NATO-a, de Gol je 1966. godine naredio izlazak Francuske iz komandnih struktura NATO-a, kao i izbacivanje sjedišta NATO-a iz Pariza. NATO vrhuška se tada preselila u Brisel gdje se i danas nalazi.

Nažalost, posljedni otpor francuske spoljne politike natovskoj "atlantskoj" viziji Evrope pružio je predsjednik Žak Širak 2003. godine kada je odbio da dozvoli učešće francuskih trupa u invaziji na Irak. Tada je u politički dominantnim američkim krugovima zavladao tolika anti-francuska histerija da su čak mijenjane i određene riječi. Tako su dva republikanska kongresmena u čijoj ingerenciji je bilo upravljanje menzom Kongresa naredili da se pomfrit koji se inače na engleskom kaže "French fries" preimenuje u "Freedom fries", a "French toast" u "Freedom toast". Otkada je, međutim, predsjednik Nikolas Sarkozy vratio Francusku u NATO, "French fries" su trijumfalno vraćeni u meni menze. Ipak, čini se da nedavni potezi sadašnjeg francuskog predsjednika Fransoa Olanda tj. njegovi sastanci sa ruskim predsjednikom Vladimirom Putinom u Moskvi krajem 2014. i početkom 2015. godine pokazuju jednu blagu naznaku ka autonomnijoj francuskoj spoljnoj politici. O tome ću imati više da kažem kada se u nastavku budem bavio najvažnijim aspektima aktuelne geopolitičke situacije u Evropi.

Pobjeda "atlantista"

Raspad socijalističkog političkog sistema u svim zemljama Istočne Evrope krajem osamdesetih godina prošlog vijeka, kao i propast Varšavskog vojnog saveza, označili su jasnu i nedvosmisleno pobjedu natovskih krugova i "atlantske" Evrope. Iz ruskih krugova i danas se može čuti da im je kao uslov za pristanak na mirno ujedinjenje Njemačke (u stvari, desila se potpuna apsorpcija Istočne Njemačke u Zapadnu) obećano da se NATO neće širiti na Istok. Za to, međutim, nema nikakvih pisanih dokaza, tako da se ne može u potpunosti opovrgnuti teza američkih zvaničnika da to nije tačno. U svakom slučaju, politička i ekonomska slabost jeljcinovske Rusije, kao i osokoljenost vojnim intervencijama u bosansko-hercegovačkom sukobu, uz anti-rusku ostrašćenost pojedinih visokih zvaničnika Klintonove administracije, kao

---

²⁷ Cottrell, *Gladio: NATO's Dagger*, str. 137.

što je na primjer bila državna sekretarka Medlin Olbrajt, uticala je na to da se u Vašingtonu polakome na teritorije i resurse Istočne Evrope i krenu prema ruskim granicama. Treba ipak imati u vidu da su se, u isto vrijeme, širenju NATO-a protivile mnoge dobro poznate američke diplomate i univerzitetski profesori što znači da je u SAD-u bilo, a ima ih još uvijek, mudrih glava koje znaju da je militaristička atlantska globalna imperija nemoguća i da nastojanje da se ona izgradi može američkim građanima i građankama da se vrati kao košmarni bumerang. Jedan od najznačajnijih predstavnika ove ne tako male grupe (koja već duže vrijeme nije bliska onima koji drže vašingtonske poluge moći) je bio Džordž Kenan, primarni arhitekta američke spoljne politike poslije Drugog svjetskog rata, visoko pozicionirani diplomata i ambasador (u SSSR-u i Jugoslaviji), kao i dugogodišnji profesor na prinstonskom Institutu za napredne studije.²⁸

U intervjuu za Njujork Tajms u maju 1998. godine, neposredno pred prvo proširenje NATO prema Istoku (pristupanje Poljske, Češke i Mađarske), Kenan je izjavio da je ova odluka Sjevernoatlantske alijanse „tragična greška“ jer se zasniva na nerazumjevanju ruske i sovjetske istorije, kao i na predrasudama i ideološkoj obojenosti spoljnopolitičkih savjetnika (tadašnjeg) predsjednika Bila Klintonu (posebno je mislio na Medlin Olbrajt) koji su Rusiju, umjesto da pruže iskrenu podršku demokratskim procesima u njoj, predstavili kao neprijatelja i prijetnju Zapadnoj Evropi. On je tada predvidio da će to dovesti do „početka novog hladnog rata“ i bio je ogorčen što je na kraju svog životnog vijeka (imao je 94 godine) vidio da je njegova borba protiv podjela u Evropi, koja je bila uspješno završena padom Berlinskog zida, u stvari bila uzaludna.

Slično mišljenje o proširenju NATO-a je nedavno u svojim memoarima iznio i Robert Gejts, direktor CIA u periodu 1991-1993. godine i sekretar za odbranu SAD-a u periodu od 2006-2011. godine (dakle, za vrijeme dijela drugog mandata predsjednika Džordža Buša mlađeg, kao i prvog mandata predsjednika Baraka Obame). On je napisao da je to bila „greška“ i „politički čin, a ne pažljivo razmotrena vojna odluka, što je urušilo samu svrhu saveza i bezobzirno ignorisalo ono što Rusi smatraju za svoje vitalne interese“. Čitav niz američkih profesora međunarodnih odnosa sa najuglednijih univerziteta saopštava ovo isto mišljenje: da su ofanzivni potezi NATO-a u posljednjih petnaest godina uzrokovali destabilizaciju političkih odnosa u Evropi i da stav da NATO treba da igra ulogu vojnog oslonca za unipolarni svjetski poredak može da bude poguban za sudbinu cijele planete.

---

²⁸ Filip Kovačević, "Tragične posljedice NATO proširenja", dnevni list Vijesti, 02.06.2014.

Međutim, ovi glasovi razuma se odavno uopšte ne čuju od pokliča ratno-huškačke i agresivne vladajuće klike u Vašingtonu, Londonu i natovskom Briselu. Nije to, naravno, iznenađenje, jer je dominantna, atlantistička anglo-američka geopolitička škola, još od doba Helforda Mekindera i Alfreda Tajera Mehena, zagovarala tzv. princip (geopolitičke) anakonde.²⁹ Naime, analogno anakondi koja guši svoj plijen tako što se steže oko njega, američka spoljna politika, da bi uspješno ostvarila ciljeve imperijalne hegemonije, mora izgraditi obruč oko svojih protivnika, prvenstveno koristeći obalska, ali i ostala granična područja.

Kao geopolitičke protivnike, Mehen je krajem XIX vijeka označio Njemačku, Rusiju i Kinu. Imajući u vidu da su se kroz dva svjetska rata, kako detaljno obrazlaže Saša Marković u knjizi „Manifest protiv imperije“, američki (i britanski) vladajući krugovi pobrinuli da skoro u potpunosti suzbiju njemački elan za sukobljavanjem, moglo bi se zaključiti da su od tada sljedbenici Mehena imali pune ruke „posla“ angažujući se oko Rusije i Kine.

I, zbilja, gledano iz ove perspektive, Hladni rat i nije bio ništa drugo do manje-više otvoreno polje za odigravanje tih i takvih igara za globalnu prevlast. Ono što je postalo jasno propašću SSSR-a je da je ideološka borba, za koju su mnogi vjerovali da je primarna, u stvari bila samo fasada za antagonizam oko kontrole tokova globalizacije. Da je to tako, pokazuje i kontinuirano političko, ekonomsko i obavještajno djelovanje SAD i Velike Britanije, zajedno sa njihovim „novim“ evropskim saveznicima, protiv Rusije, iako je ona odavno napustila ravnjanje svog sistema prema klasicima marksizma-lenjinizma. Dokaze za to možemo pronaći u ekspanziji NATO-a na Istok koje u većini novih zemalja članica (kao i u nekim ne-članicama, na primjer na Kosovu) podrazumijeva permanentno stacioniranje američkih vojnika. Ironično je da se često u ovim državama američki vojni aparat „useljava“ upravo u bivše sovjetske vojne baze. Zbog toga ostaje otvoreno pitanje da li postoji suštinski napredak po pitanju izvorne suverenosti građana i građanki tih država. Zar se nije samo jedna vojna okupacija zamijenila drugom?

Povratak "otpisanih"

Iako je jedan od najpoznatijih teoretičara savremene anglo-američke geopolitičke škole Zbignjev Bžežinski, bliski saradnik američkog predsjednika Džimija Kartera i mentor predsjednika Baraka Obame, inače porijeklom iz Poljske (što u evropskom geopolitičkom

---

²⁹ Filip Kovačević, "A5 na B3," dnevni list Vijesti, 23.01.2014.

kalkulusu nije zanemarljivo), krajem 1990-tih već bio proglasio izvjesnost američkog šah-mata na globalnoj geopolitičkoj šahovskoj tabli, to se nije desilo. U Rusiji koja je bila politički, ekonomski i ideološki ponižena spremio se odlučni odgovor.

Komešanje u krugovima ruske političke elite se moglo primjetiti već tokom mandata premijera Jevgenija Primakova. Međutim, na jasno artikulisan i javno izrečen stav se čekalo još nekoliko godina, sve do drugog mandata predsjednika Vladimira Putina i njegovog govora na Minhenskom foruma za bezbjednost, 10. februara 2007. godine.

U ovom govoru koji je izazvao talas začuđenosti i blagog šoka u atlantističkim geopolitičkim strukturama, Putin je proklamovao da je za Rusiju unipolarni svijet "neprihvatljiv i nemoguć".³⁰ On je optužio SAD da pod maskom tzv. humanitarnih intervencija nameću svoje ekonomske, političke i kulturne interese drugim državama, često i kroz otvoreno kršenje normi međunarodnog prava. Putin je takođe osudio američku prekomjernu upotrebu vojne sile, pitajući se da li je baš potrebno "bombardovati i pucati" na svakom koraku, i upozorio da ovakvi postupci, koji nemaju punu podršku Savjeta bezbjednosti UN-a tj. jedinog tijela koje ima legitimitet da odluči o upotrebi sile, dovode cijeli svijet na ivicu velike nestabilnosti.

Poseban predmet Putinove pažnje u ovom govoru bilo je proširenje NATO-a. Putin je nedvosmisleno iskazao negativan stav prema NATOizaciji tj. atlantizaciji cijelokupnog evropskog kontinenta, upozoravajući da takva teritorijalna ekspanzija predstavlja "ozbiljnu provokaciju koja umanjuje nivo uzajamnog povjerenja". On je citirao izjavu generalnog sekretara NATO-a Manfreda Venera iz maja 1990. godine u kojoj Verner kaže da "činjenica da nismo spremni da postavimo armije NATO-a izvan njemačke teritorije daje SSSR-a čvrstu bezbjednosnu garanciju". Putin se zapitao gdje je sada ta garancija i ko tu u stvari krši dogovore i datu riječ. Istakao je da ne treba zaboraviti da je i Rusija zaslužna za to što se Berlinski zid srušio bez ijednog ispaljenog metka i podvukao da je, umjesto zahvalnosti zbog toga, Rusija sada tretirana kao neprijateljska država oko koje se grade "novi zidovi i nove podjele" ovoga puta na samim ruskim granicama. Putin se na kraju založio za dogovornu izgradnju nove "arhitekture za globalnu bezbjednosti" koja bi bila utemeljena na multipolarnosti i uzajamnom poštovanju nacionalnih interesa.

---

³⁰ Vladimir Putin, "Speech at the Munich Security Conference," 10.02.2007, http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123.shtml.

Međutim, događaji koji su ubrzo uslijedili jasno su pokazali da moćnim atlantističkim strukturama nije do dogovora i pravednog priznanja multipolarnosti kao jedinog modela za političku stabilnost u svijetu nego samo do nastavka bespoštednog nametanja sopstvenih interesa u vazalnim teritorijama, i to milom ili silom.

Simptomi multipolarnosti 1: Gruzija

Gruzija je bila na meti atlantista još od raspada SSSR-a. Međutim, atlantističke snage su ostvarile političku prevagu tek poslije tzv. revolucije ruža (jedne u nizu "obojenih" revolucija kroz koje, manipulišući legitimnim težnjama građana da bolje žive, na vlast, preko uličnih protesta, dolaze lideri podređeni američkoj obavještajnoj zajednici i tajnim strukturama NATO-a) kada je bio primoran da da ostavku prvi predsjednik nezavisne Gruzije (a prije toga ministar spoljnih poslova SSSR-a) Eduard Ševarnadze. Predsjedničku palicu je tada preuzeo Mihail Sakašvili koji je Gruziju pretvorio u regionalnu bazu za NATO promotere i vojno-obavještajne interese, prevashodno usmjerene protiv Rusije.

Najveći problem post-sovjetske Gruzije je da je ona, još od sticanja nezavisnosti, izgubila kontrolu nad dvijema autonomnim oblastima (iz sovjetskog doba) - Abhazijom i Južnom Osetijom - koje ni otvorenim ratnim sukobom ranih devedesetih nije uspjela da povрати u svoje okrilje. U želji (ili možda atlantističkoj direktivi) da ove oblasti podvede pod gruzijsku vlast, Sakašvili se oslonio na NATO mentore, koji su, budući militaristički umovi, savjetovali iznenadne blic-krig napade na autonomne oblasti i uvjerali ga u siguran uspjeh, snadbjevajući ga najmodernijim oružjem. I tako, dok je svjetsko javno mnjenje bilo zaokupljeno početkom ljetnje olimpijade u Pekingu, u zoru 8. avgusta 2008. godine, gruzijske vojne snage su napale glavni grad Južne Osetije, Chinvali.

U Južnoj Osetiji su se još od devedesetih nalazili ruski mirotvorci koji su štitili granicu razdvajanja, od kojih su neki stradali tokom inicijalnog napada. Kao odgovor na pogibiju mirotvoraca, kao i na južnoosetinske civilne žrtve, ruski predsjednik Dmitri Medvedev je naredio ruskoj vojsci da interveniše. Poslije nekoliko dana žestokih borbi, gruzijska vojska se povukla iz Južne Osetije, a ubrzo zatim, pod pokroviteljstvom francuskog predsjednika Nikolasa Sarkozyja, potpisan je mirovni plan. Krajem avgusta, Rusija je priznala nezavisnost Južne Osetije i Abhazije što znači da se i u formalnom smislu obavezala da brani njihovu nezavisnost. Sada više nema

nikakve dileme da bi ponovni napad Gruzije značio direktan sukob sa Rusijom, a moguće je da se u tom slučaju ruska vojska ne bi zaustavila pred glavnim gradom Gruzije Tbilisijem kao u avgustu 2008. godine.

Porazom Gruzije atlantistički svjetski poredak je po prvi put, od raspada SSSR-a, ozbiljno uzdrman. Zaoštrila se situacija u Evropi između NATO krugova i ruskih saveznika. Čekao se novi "dvoboj" na nekom drugom polju geopolitičke šahovske table.

Simptomi multipolarnosti 2: Sirija

Jedva su prošle dvije godine od gruzijskog "obračuna" kada je kroz uhodane tehnike "obojenih" revolucija planuo Srednji Istok. Od Alžira do Libana, od Jemena do Bahreina, protesti, diverzije, nasilje, smjene vlasti, terorizam - dinamika "Arapskog proljeća". Počelo je pobunom u Tunisu sredinom decembra 2010. godine da bi se bunt proširio na Egipat, Bahrein, Jemen, Libiju, Siriju. Ponovo se koristila već usavršena manipulacija idejama "demokratije", "ljudskih prava" i "vladavine zakone" od strane atlantističkih vojnih, obavještajnih i medijskih krugova da bi se sa vlasti svrgli oni ne više toliko potrebni tirani i autokrate i doveli neki drugi ništa manje pogubni po obične građane i građanke i njihov životni standard, ali zato spremni(ji) da služe interese globalne kapitalističke oligarhije.

U Egiptu su izvedena čak dva puča. Zbačen je dugogodišnji autokrata Hosni Mubarak i na vanrednim predsjedničkim izborima u junu 2012. godine za predsjednika izabran lider islamske organizacije Muslimanska braća (tj. Partije slobode i pravde) Mohamed Morsi. Morsijevi politički potezi koji su bili usmjereni na ubrzanu islamizaciju egipatskog društva doveli su do još većih socijalnih nemira i političke nestabilnosti. Nije prošla ni godina dana od Morsijevog izbora kada je u julu 2013. godine intervenisala egipatska vojska i izvela vojni udar. Na vlast je došao šef egipatske vojske Abdel Fata Al-Sisi koji je zatim u maju 2014. godine izabran za predsjednika Egipta. Treba li se posebno isticati da u ovim atlantističkim permutacijama nikakav napredak po pitanju demokratije i ljudskih prava nije napravljen. Novo lice pod kontrolom atlantističkih obavještajnih službi je zamijenilo staro lice Mubaraka koji je opet - zbog minulog rada - minimalno kažnjeno za sve zločine i nepočinstva protiv običnih građana Egipta.

Ipak, mnogo gore je prošla Libija gdje je, pod lažnim izgovorima zaštite građana i građanki, u ljeto 2011. godine, intervenisao NATO protiv dugogodišnjeg diktatora Moamera El-Gadafija. Po mnogo čemu, NATO napad na Libiju je slijedio šemu napada na SRJ dvanaest godina ranije. Bombardovana je civilna infrastruktura, državna televizija, čak i ambasade budućeg potencijalnog neprijatelja (u Beogradu, kineska ambasada, a u Tripoliju, ambasada Sjeverne Koreje). Gadafi je bio mnogo problematičnija figura za atlantiste od Mubaraka i zbog toga je vjerovatno i onako svirepo okončan njegov život. Tadašnja američka državna sekretarka Hilari Klinton je, uz kikut, prokomentarisala brutalno ubistvo Gadafija sa "mi smo došli, mi smo vidjeli, on je umro".³¹ Humano i demokratski, nema što! Međutim, ova izjava i jeste prava slika poštovanja za ljudski život od strane vrhova vlasti SAD-a.

Libija, država koja nije bila demokratska, ali je bila jedna od najprosperitetnijih u Africi i šire, do temelja je razorena brutalnim bombardovanjem iz vazduha i divljanjem islamističkih paravojski u velikoj mjeri finansiranih od strane atlantista. Sada je Libija poprište permanentnih sukoba paravojnih bandi i kriminalnih grupa, svakoga dana ginu civili, a sve ono što su gradile generacije je uništeno. Od države koja je imala svoj prepoznatljivi imidž u svijetu postala je ruševina, "propala država" kako atlantistički intelektualci i vojno-obavještajni stratezi vole da nazivaju svojih ruku djela.

Poslije Libije na redu je bila Sirija i režim ništa manje anti-atlantističkog Bašara Al-Asada. Ipak, one snage koje su atlantistički krugovi podržavali, od kojih su neke imale čak i teroristički rezime, nisu uspjele da ostvare brzu pobjedu. Vojna inicijativa je, poslije početnih poraza, sve više i više prelazila na stranu sirijskih državnih organa i postajalo je sve jasnije da je anti-asadovskim snagama potrebna direktna vojna intervencija NATO-a (kao u Libiji) da bi ostvarile prevlast. U tom periodu, u avgustu 2013. godine, u Guti, predgrađu Damaska, dolazi do napada na civile hemijskim oružjem. Atlantistički politički i medijski krugovi odmah kreću u akciju da odgovornost za napad pripišu Asadu kako bi imali pokriće za vojnu intervenciju, iako za to ni tada, a ni sada, nisu postojali kredibilni dokazi. A onda se dešava za mnoge na Zapadu nepojmljiva stvar. Na globalnu scenu (ponovo) stupa Rusija. Ukazuje se, sada već golim okom vidljiv, još jedan simptom multipolarnosti. Intervencije ruskog predsjednika Vladimira Putina i

---

³¹ Snimak se može pogledati na youtube-u: <https://www.youtube.com/watch?v=Fgcd1ghag5Y>

šefa diplomatije Sergeja Lavrova omogućíće da se vojni napad na Siriju izbjegne. Bio je to, poslije Gruzije, još jedan težak fijasko za volstritske militarističke hegemoniste.

Simptomi multipolarnosti 3: Ukrajina

Legendarna osvetoljubivost poraženih će vrlo brzo naći pogodan teren za brutalnu artikulaciju. Opstankom Asada osujećen je do daljnjeg davnašnji san atlantista, a to je napad i okupacija Irana (da li su to odjeci drevnih sukoba Grčke i Persije?). Rusija i Putin kao njen lider postaju mete intenzivne demonizacije u zapadnim korporativnim medijima, a atlantistički vojno-obavještajni aparat kreće u novu geopolitičku ofanzivu. Ultimativni cilj "anakonde" se ovoga puta realizuje kroz još jednu republiku bivšeg SSSR-a: Ukrajinu.

Ukrajina, zemlja različitih etnosa vezanih nerazrješenim istorijskim traumama i nedovoljno istraženim i priznatim tragedijama, zemlja ljepote i zločina, zemlja koja može da bude most, ali joj je nemilosrdno zacrtana uloga žrtve. Kao povod, psi rata i jahači apokalipse koriste kriminalnu korupciju režima Viktora Janukoviča da organizuju i finansiraju masovne ulične nemire, a zatim i da izvedu državni udar i dovedu na vlast nacionaliste, fašiste i sve one koji već decenijama predstavljaju udarne pesnice surovog globalnog kapitalizma.

Dogovor o mirnoj i postepenoj smjeni vlasti koji su svojim potpisima garantovali i ministri ključnih država Evropske unije, utanačen 21. februara 2014. godine, već narednog dana biva razoren nasilnim prevratom i preuzimanjem svih poluga vlasti. Država se gura u konvulzivni kaos, ali oni zbog kojih se sve ovo i radi, nekadašnji mrski "crveni", sada "evroazijci", nisu zatečeni nespreni, iako su zauzeti oko zatvaranja zimske olimpijade u Sočiju. Brzim i precizno koordiniranim akcijama, štiteći svoju flotu i ostale vojne resurse, pod krinkom demokratskog referenduma i (nesporne) većinske volje stanovnika tog područja, zauzimaju poluostrvo Krim i grad Sevastopolj (posebnu administrativnu jedinicu) i ustavno ih integrišu u sastav Ruske federacije.

Zatim kreću borbe u tzv. Donbasu, gdje se poslije nekoliko mjeseci samoprolašavaju Donjecka i Luganska narodna republika, i tu se gine u hiljadama. Sa jedne strane, atlantistička vojno-obavještajna pomoć, a sa druge, ruska. Vodi se krvavi pir kom se ne vidi kraj. Patnje,

pepeo i smrt postaju građanska svakodnevnica. Dešava se čitav niz surovih događaja, od masakra u Odesi 2. maja 2014. godine do obaranja malezijskog putničkog aviona MH17 iznad mjesta Torez 40 km od ukrajinsko-rusko granice 17. jula 2014. godine, koji su bili i ostali predmet sporenja i prebacivanja odgovornosti, ali čija je poruka (ko god da je poslao) jasna kao dan: mira nema, niti ga može biti - rat, samo vječni rat.

Pripisivanje odgovornosti za obaranje MH17 pobunjenicima i ruskoj vojnoj logistici (bez kredibilne istrage i nespornih dokaza) dovelo je do uspostavljanja režima ekonomskih sankcija od strane Evropske unije (i njenih atlantističkih saveznika) prema Rusiji. Takođe je dovelo i do stvaranja "uslova" za višestruko povećan broj vojnih snaga NATO u državama koje se graniče sa Rusijom, kao i za kreiranje združenih NATO jedinica za brzo djelovanje. Ratno-huškačka priča tadašnjeg generalnog sekretara NATO-a Andersa Fog Rasmusena o tome kako sve zemlje Evropske unije moraju povećati budžetsku potrošnju za odbranu do "natovskog" standarda od najmanje 2 odsto godišnje dobila je na zamahu. Strah i antiruska paranoja, zdušno potpirivani od strane medija pod kontrolom atlantističkih obavještajnih službi, zahvatili su uticajan dio javnog mnjenja.

Sve je to urađeno u cilju kidanja bilo kakvih suštinskih veza između Evropske unije i Rusije kako bi se evropska teritorija i resursi i dalje zadržali pod političkom i svakom drugom kontrolom atlantističkih krugova. Međutim, ekonomske sankcije protiv Rusije i ruski odgovor kroz zabranu uvoza evropskih prehrambenih proizvoda i mogućih posljedica u vezi snabdjevanja plinom doveli su u posljednjih nekoliko mjeseci do sve glasnijih protivljenja pojedinih evropskih lidera. Ovaj trend otpora nastavlja da se širi. Počeo je u Grčkoj pobjedom na parlamentarnim izborima radikalno ljevičarske koalicije Siriza, ali je ovih dana sve jači i u Budimpešti, Pragu, Beču, Rimu, Parizu, pa i u Berlinu. Stiče se utisak da se geopolitička supstanca atlantističke pobjede u Hladnom ratu ubrzano topi kao lanjski snijeg.

Evroazijski projekat: od Lisabona do Vladivostoka

Atlantizmu u Evropi postoji politička, ekonomska i ideološka alternativa.³² To je evroazijski projekat koji zagovaraju ne samo uticajni intelektualni krugovi u Rusiji i Kazahstanu, a odnedavno i u Kini, Iranu, Indiji i Turskoj, nego i u samoj Evropi. Temelji evroazijskog

---

³² Filip Kovačević, *Teoretičari klasične geopolitike: ciklus predavanja*, CGO: Podgorica, 2014, str. 37-47.

savezništva su formalno udareni uspostavljanjem Evroazijske ekonomske unije 1. januara 2015. godine u kojoj se nalaze Rusija, Bjelorusija, Kazahstan i Jermenija. Realno je očekivati da će broj članica vremenom rasti. Međutim, krucijalno pitanje će biti kakvo savezništvo sa Evroazijskom unijom će uspostaviti Evropska unija tj. njene ekonomski najmoćnije članice, kao što su Njemačka, Francuska i Italija. Jasno je da se ratovi na rubnim područjima Evrope/Evroazije i podstiču od strane atlantista da ne bi došlo do snažnijeg povezivanja i savezništva između ova dva često u istoriji tragično suprotstavljena dijela jednog te istog kontinenta. Nestankom ove polarizacije NATO bi doživio sudbinu Varšavskog pakta: postao bi tek (mračna) istorijska fusnota.

Nema sumnje, dakle, da je strukturalna multipolarnost svjetskog poretka u interesu građana i građanki i jedne i druge unije. Multipolarnost omogućava uvažavanje razlika između kultura, religija i civilizacija. Ne privileguje niti jedan sistem vrijednosti kao opšte obavezujući za sve, a izričito je protiv nametanja vrijednosnih sistema što je, kao što sam pokazao u slučaju operacije Gladio, u opisu posla atlantističkih snaga. Naravno, atlantistički poduhvati nisu motivisani "demokratijom" i "vladavinom prava" kako se retorički opravdavaju nego još većim bogaćenjem i akumulacijom moći kapitalističke oligarhije. Novi ne-atlantistički projekat u Evropi i šire ima smisla samo u onom stepenu u kojem odbacuje preovladavajuću neoliberalnu ekonomiju, vladavinu novca nad ljudskim životima i upotrebu nasilja za rješavanje nagomilanih političkih problema i istorijskih trauma i nepravdi.

Priznanje da je svijet multipolaran i da ne moramo svi biti isti da bi živjeli u miru i slozi je ono što atlantisti ne žele da prihvate, a to su i pokazali kroz rušenje svih međunarodnih pravnih normi i instituta u prethodnom periodu da bi ostvarili svoje parcijalne interese (npr. napad na SRJ u martu 1999. godine bez saglasnosti Savjeta bezbjednosti UN-a). Zbog toga je jačanje evroazijstva dobra vijest za sve one koji vjeruju u to da svaka moć mora biti ograničena i kontrolisana da se ne bi izrodila u diktaturu. Ako je uspostavljanje sistema "ograničenja i ravnoteže" (*checks & balances*) bila i ostala osnova vitalnosti američkog unutrašnjeg političkog sistema, može se pretpostaviti - sa velikom dozom sigurnosti - da bi primjena istog sistema na cijelu planetu kroz kodifikovanu multipolarnost, oličenu u novim i drugačijim međunarodnim institucijama, bila blagotvorna. Monologe grube sile bi zamjenio demokratski dijalog.

prof. dr Filip Kovačević

UMJESTO ZAKLJUČKA – NEOPHODNOSTI NEUTRALNOSTI

Početak avgusta prošle (2014.) godine, načeo sam temu neutralnosti u svojim pisanjima i diskusijama. Sa svojim sagovornicima sam obično dolazio do zaključka kako je neutralnost jako teško postići i očuvati, održati, jednako kao i nepristrasnost, budući da imaju veze jedna s drugom. Neutralnu poziciju jedni nastoje ispolitizirati kao prvenstveno političku poziciju, drugi je nastoje pseudo-etički etiketirati i izmoralizirati kao nemoralnu, a treći je nastoje izanalizirati, okarakterisati i izdefinisati kao vještačku, kao neprirodnu. U svakom slučaju, čini se da se u neutralnost više ne vjeruje. Bilo zato što ljudi nisu uvjereni da se neutralnošću može išta postići na bilo kojem planu (jer smatraju da smo svi takmaci u ultimativnoj igri preživljavanja), ili pak zato što nisu uvjereni da neko uistinu može biti neutralan (jer vjeruju da je neutralnost zapravo maska iza koje se krije stvarni interes) - neutralnost je danas zapravo mit, ili fantazma, jednako kao i fantazma slobode i to nije slučajno.

Izgleda da je i samo pravo slobode na neutralnost dovedeno u pitanje upravo visoko politiziranim procesom globalizacije i današnje političke ekonomije u svijetu. (Politička ekonomija kao termin ne postoji više u teoriji mada joj svjedočimo na djelu i u praksi. Umjesto nje se nudi politički-neutralni pojam “ekonomije”. Politička ekonomija je nekoć bila dijelom moralne filozofije tj. etike. Danas ni jedna ni druga više nisu tema dana. Kao da su izašle iz mode.) Neutralnost nije samo politička tema, niti ekonomska, niti “političko ekonomska”. Neutralnost nije samo pitanje etike, tj. moralne filozofije, već postaje čistim filozofskim pitanjem danas.

Pitanje neutralnosti je od kritične važnosti za opstanak filozofije danas, jer dovođenje neutralnosti u pitanje, bilo iz političkih, etičkih ili bilo kojih drugih razloga, dovodi samu filozofiju u pitanje. Bez neutralnosti nema filozofije, nema filozofa. Bez definisanja neutralne pozicije filozofska misao prestaje da postoji, a ono sve dalje preuzima - ideologija. Upravo iz ovih razloga, zaključio sam, neutralnost je ne samo pozicija, već i prirodna vrijednost koja nestaje sa lica Zemlje i za koju se čovječanstvu (ili barem filozofu) valja na ovoj planeti boriti jednako kao i za brazilske šume, ozon ili snježnog leoparda. Naročito je valja oteti onima koji je koriste za svoju ideologiju, koji je monopoliziraju ili se lažno predstavljaju ekskluzivnim “vlasnicima” ili “korisnicima” neutralne pozicije, antagonizirajući sve druge u tom procesu i

ideološki im dodjeljujući uloge svakojakih ideologa. (Na stranu i to što takvi često brkaju neutralnost sa pragmatizmom).

Neutralnost nije vještačka, mada su oni koji je najčešće hine potpuno uvjereni u to. Neutralnost je prirodna. Radi se o prirodnoj poziciji, doslovno. Radi se o nečemu što uistinu postoji u prirodi u samom jezgru materije. Zašto je neutralnost bitna za čovječanstvo i čovječnost? Suprotstavljene ideologije definišu jedna drugu svojim sukobom. One jesu dvije strane sukoba, ali sam sukob je zapravo tek jedna strana u odnosu na sve one koji nisu dio njega. Da bi postojao taj balans, neko mora biti i ostati neutralan - tj. neuvučen u sukob. Da bi uopšte jednog dana ideološki sukobljene strane neko mogao izvući iz klinča sukoba - neko na ovoj planeti mora ostati izvan sukoba, tj. neutralan. Neutralnost je imperativ za sebe, imperativ višeg morala, imperativ čovječanstva. Neutralna pozicija se uvijek i u svakom vremenu nanovo mora filozofski definisati i depolitizirati. Ona je ultimativna filozofska pozicija, najteža za osvojiti i održati, jer tu zapravo nema šta da se “osvaja” ili “održava”: ima samo da se ideološki obuzdava. Ni logika ni etika filozofije “neutralnog” ne smije biti taoc logike ili etike niti jedne od sukobljenih ideologija. Građanin svijeta - kozmopolita, po logici stvari mora biti neutralan u svakom sukobu nacija ili blokova jer njegova pozicija nije državnička, blokovska, parcijalna već zajednička dobrobit i pozicija čovječanstva. Neutralno je sinonim za objektivno. Ako bi svi bili umješani u dešavanje, akcije i reakcije, zaokupljeni kako ćemo djelovati i reagovati, ko će onda biti svjedok? Svi trebamo neutralnog svjedoka, pasivnog posmatrača koji jeste u stvari taj "nepokretni pokretač", jer često smo pokrenuti samo i jedino tim što nas neko posmatra, što vjerujemo u objektivni sud neutralnog trećeg, a ne samo i jedino unutrašnjim impulsima i ideološkim uvjerenjima.

Zašto je bitno shvatiti da uvijek i u svemu postoji i treća pozicija: neutralna, pozicija koja je posve legitimna i prirodna, često istovremeno i najhrabrija i najranjivija? Zašto je bitno utvrditi tu poziciju u “građanskom pokretu neutralnih”? Bitno je radi toga da bi se i prirodno, i politički, i matematički definisala pozicija većine civila u svakom političkom ili vojnom sukobu na ovoj planeti. Civili po definiciji nisu dio oružanog vojnog sukoba i neutralna pozicija civila u ratovima, kako dosadašnjim, trenutnim - tako i budućim, mora biti jasno definisana i ustanovljena. Svako ko civile politizira i gura u politički, ideološki i eventualni vojni sukob čini zločin, ima zločinačke namjere i planove. Najvažniji zadatak danas i za budućnost jeste tvrditi,

ustanoviti i utvrditi neutralnu poziciju civila, građana, kao stvarnu političku, životnu, filozofsku opciju i poziciju. Današnji "nesvrstani", pardon, "neutralni" ne moraju biti države, državne organizacije, već može biti "građanski pokret neutralnih" koji jasno komunicira neutralnu poziciju u svim političkim, ideološkim i ratnim sukobima. Sukobljene ideologije i administracije moraju tu neutralnu poziciju poštovati, bez ultimatumata, prijetnji i bilo kojih sredstava privoljavanja (ako već ne prisiljavanja) civila da se svrstaju u sukobljene ideologije, strane, blokove, jer "neutralnost" nije "izbjegavanje pozicije" već ravnopravna pozicija za sebe i po sebi.

Upravo istorijsko uslovljavanje naroda ove regije da se opredjeljuju za razne saveze raznih velesila tokom istorije polarizovanog svijeta proizvelo je eksplozivni problem ideoloških identiteta na kraju dvadesetog vijeka. Oni koji poznaju istoriju ovih prostora ne bi trebali građane gurati u nova svjetska prestrojavanja s obzirom da istorija kaže da smo najprosperitetniji bili onda kada smo bili neutralni, (tj. nesvrstani). Suprotstaviti se novim podjelama i preraspodjelama konačno se može samo svojevrsnim "građanskim pokretom neutralnih". Zato *Pokret za neutralnost* Crne Gore vidim kao sjeme jedne takve šire globalne ideje, tj. poruke. Ono je začeto iz konkretnog problema, konkretne političke dileme koja, po mom mišljenju i uvjerenju, treba i mora prerasti politički, ideološki, nacionalni, regionalni okvir te iz tog sjemena, iz te crnogorske tačke, kako ja vidim i kako bih želio vidjeti, proklijati i izrasti u veliki upitnik, veliko pitanje: ultimativno filozofsko pitanje globalne ideologije i kulturne hegemonije današnjice - pitanje neutralnosti. Ovo pitanje neutralnosti mora rezonirati rezonancijom rezonovanja u mnogim glavama kao šuplje, prazno, neupražnjeno, tj. slobodno mjesto: slobodna pozicija, ili još bolje: slobodna intelektualna teritorija i zajednička svojina. Kamen neutralnosti koji su današnje vlade, tj. zidari svjetske politike odbacili - mora postati ugaonim kamenom svojevrsnog globalnog "građanskog pokreta neutralnih".

Na kraju krajeva, ako se vraćamo na stare pozicije, tj. ako globalno činimo zaokret ka blokovskoj podjeli i hladnom ratu, ako se stare pozicije ponovo zauzimaju i utvrđuju, onda, bez obzira šta današnje vlade/administracije odlučivale, mi danas, kao slobodni ljudi, slobodni građani, ujedinjeni u svojevrsan globalni, transnacionalni "građanski pokret neutralnih" možemo komunicirati i tvrditi poziciju "neutralnih" koja je ostala upražnjena. Istorijski, ili da kažem "tradicionalno", (ako već ne geo-politički) nije daleko od logike i za očekivati je da bi

tako nešto u XXI vijeku upravo moglo i trebalo poteći i povesti iz naših krajeva i od naših ljudi ako ni zbog čega drugog, a ono radi toga što je "neophodnost majka izuma".

Damir Nikšić

član Međunarodnog savjetodavnog odbora PzN

BIBLIOGRAFIJA

Austrian State Treaty 1955

Cottrell, Richard (2012). *Gladio: NATO's Dagger at the Heart of Europe*, Palm Desert, CA: Progressive Press.

Fišer, Tomas, (2013). „Švajcarska: Početak prakse stalne neutralnosti" (41-47), u: *Neutralnost u XXI vijeku*, Beograd.

Frišenšlager, Fridhelm, (2013). „Austrijska stalna neutralnost nakon 1995. godine – model za Srbiju?"(57-65), u: *Neutralnost u XXI vijeku*, Beograd.

Ganser, Daniele (2005). *NATO's Secret Armies: Operation Gladio and Terrorism in Western Europe*, New York: Routledge.

Kovačević, Filip, (2014). *Teoretičari klasične geopolitike: ciklus predavanja*, CGO: Podgorica.

Kovačević, Filip (23. 01.2014). "A5 na B3," dnevni list Vijesti.

Kovačević, Filip (13.11.2014). "Od Atlantika do Urala", dnevni list Vijesti.

Kovačević, Filip, (18. 08. 2014). "Opasne veze", dnevni list Vijesti.

Kovačević, Filip, (10. 03. 2015). "Skrivana istorija NATO-a", dnevni list Vijesti.

Kovačević, Filip (02. 06. 2014). "Tragične posljedice NATO proširenja", dnevni list Vijesti.

Levenda, Peter, (2012). *Ratline: Soviet Spies, Nazi Priests and the Disapperance of Adolf Hitler*, New York: Ibis Press.

Lisabonski ugovor Evropske unije (2007), Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – zaod za znanstveni i umjetnički rad u Splitu, Split – Zagreb, 2009.

Novaković, Igor, (2011). „Koncept neutralne države", u: *Međunarodna politika*, br. 1141.

Internet izvori

<http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-org-inicijative/nato/o-nato-u/sjevernoatlantski-ugovor/>

<http://www.military.ie/en/home/>

www.puolustusvoimat.fi/en/

<http://www.forsvarsmakten.se/en/>

www.army.gov.cy

http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123.shtml.

<https://www.youtube.com/watch?v=Fgcd1ghag5Y>

<http://afm.gov.mt/en/Pages/AFM.aspx>

<http://www.mod.gov.me/biblioteka>